

UKRAINISCHE ANNALEN FÜR POLITIK, LITERATUR UND KUNST
ANNALES UKRAINIENNES DE POLITIQUE, DE LITTERATURE ET D'ART   THE UKRAINIAN ANNALS OF POLITICS, LITERATURE AND ART

ЛІТОПИС ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

ТИЖНЕВИЙ ОГЛЯД ПІД РЕДАКЦІЄЮ
С. ТОМАШІВСЬКОГО

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ В БЕРЛІНІ

2

Книжка I

Субота, 1-го березня 1924

Зшиток 9

Містить:

ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	129
ПРАЖСЬКИЙ ЛИСТ (Виступ В. Винниченка) — Л. Д.	131
БОРОТЬБА УКРАЇНЦІВ ЗЕЛЕНОГО КЛИNU ЗА РІДНУ ШКОЛУ — П. К.	135
ВІЙНА ПРОГАЯНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ — В. Ку- чабського	136
МАГАТМА ГАНДІ — З. К.	137
ГРІБ ТУТАНХАМЕНА — К. Д.	138
ГОГОЛЬ ПО НІМЕЦЬКИ — З. К.	139
MISCELLANEA	139—142
ЗАПЕРТА КОМИРКА — Івана Цанкара	143
ДЕЩО ПРО КНИЖКИ — Анатоля Франса	144

Образковий додаток

„Ukrainske Slowo“

Buch- u. Zeitungsverlag G. m. b. H.

Berlin-Schöneberg

Hauptstraße 11 Tel. Stephan 1445-40

Українські курси заочної освіти при „Українському Слові“

Берлін-Шенеберг, Гауптштрассе 11 („Українське Слово“).

Курси ставлять собі метою допомогти здобути освіту всім тим, хто не може учитись в школі.

Кожний, деб він не проживав, якого він віку не був, в якому стані не знаходився і на які малі кошти не проживав би, може в себе вдома учитись, підготовитись до іспитів за середню школу, або може поповнити свою освіту і одержати чисто практичні знання.

Навчання заочними курсами провадиться так:

Тому — хто записався на курси і хоче вивчити ту чи іншу галузь знання, курси посилають по пошті підручник (книгу), поділений на окремі лекції (уроки). До кожної лекції додається інструкція, як треба учити лекцію й додаток з задачами та запитаннями учневі. Після вивченняожної лекції учень мусить рішити всі задачі і написати відповідь на кожне запитання та відслати все курсам.

Професор перевіряє відповіді учня, пише йому пояснення до невірних відповідей, чи до незрозумілих учнем місць, пише йому всякі поради й посилає разом з відповідю учня все се назад учневі. З надісланого учень вже ясно буде бачити і свої помилки, і зрозуміє неясне.

Величина кожного предмету розрахована так, щоб учень міг пройти його за час від 4 до 12 місяців, витрачуши на кожну лекцію 6 годин праці.

Запись на курси відкрита з 15-го лютого, навчання розпочнеться з 1-го квітня 1924-го р. Розпочинаються курси з тих предметів, на які курси приготували підручники, але по мірі заготовки підручників по іншим галузям знання, будуть відкриватись навчання нових предметів, що кожний раз буде сповіщатись через пресу.

Бажаноб було, щоб ті, хто інтересується ширенням освіти серед нашого народу, надсилали свої побажання, які предмети вони хотіли, щоб курси відкрили.

З першого квітня курси відкривають і провадять навчання в трьох напрямках:

1 -ий напрямок.

Курс предметів за середню школу.

1. Українська мова	Проф. Богдан
2. Українська література	Лепкий.
3. Історія всесвітна	Проф. д-р Степан
4. Історія українська	Томашевський.
5. Аритметика	
6. Фізика	Проф. Володимир
7. Алгебра	Коваль.
8. Геометрія	Інж. П. Алтухів.
9. Тригонометрія	
10. Географія	Д-р Зенон Кузеля.
11. Природознавство	
12. Логіка. Психологія.	

2 -ий напрямок.

Курс предметів практичних.

1. Курс кооперації з коопераційним рахівництвом	Вченій агроном В. Доманицький.
2. Землемірство	Інж. П. Алтухів.
3. Хліборобські машини	Проф. Вол. Коваль.
4. Комерційна аритметика	С. Тимчук.

3 -ій напрямок.

Чужі мови.

1. Мова латинська.
2. Мова німецька.
3. Мова англійська.

Після закінчення навчання по тому чи другому предметові і після виконання іспитової роботи, курси видають учневі відповідне свідоцтво.

Курси допомагають по мірі можливості всім, хто вивчив предмети за середню школу, здати іспит при українських комісіях затверджених відповідною владою, і перш за все перед комісією в Берліні. Свідоцтва цих комісій дають можливість впису без іспитів у вищі школи Німеччини, Австрії і Чехії.

Курси допомагають по мірі можливості всім, хто вивчив один з практичних предметів одержати практику в чужоземних кооперативних організаціях і заводах.

Подрібні програми й умови навчання висилаються безоплатно.

Адреса курсів:

Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse 11 („Ukrainske Slowo“)

Курси заочної освіти.

Українці з Наддніпрянської України, Польщі, Румунії, Прикарпатської Русі, Америки, Українці, розкидані по всіх землях всього світу!!

Учіться на курсах заочної освіти. Ширте про курси відомості. Заохочуйте других до науки.

ЛІТОПИС

Кн. I

Субота, 1-го березня 1924

Ч. 9

Рукописи і листи у редакційних справах посылати: Berlin - Schöneberg, Hauptstraße 11
Право передруку застережене — All articles are copyrighted

Політична хроніка

ШЕСТИЖНЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ МАКДОНАЛДА небогата великими ділами. Звісно, півтора місяця в історії — це хвилина, та на людську міру таки доволі довга для уряду, щоб виявити ясний программ енергію у виконуванню його. Який-же досьогучний політичний дорібок „робітничого“ кабінету? На диво убогий. Визнання Сowtів — чи не найважніша стаття у ньому. Та від цього визнання кількість англійських безробітних (головна соціально-політична журба країни) не змаліла певно ні на одного. Ну, та й совітський уряд не потовстів від цього і Чичерин даремно виглядає того завізного натовпу з визнаннями, яким московські карикатуристи заповідали 1924-ий рік. Італія, звісно, добре продала своє de jure; позатим — Норвегія, духовно споріднена з Росією, Австрія от і все, поки-що. Та вернім до Англії.

Не можна сказати, щоб новий уряд обіймав був владу у виїмково трудних обставинах, серед труднощів і перепон. Ні, мабуть ще жадний британський уряд не був так прихильно, лояльно або невтрально принятий прилюдною думкою в краю і за кордоном як сей саме; та коли мине ще дальших шість тижнів такого анемічного правління, то труднощі щотілько тоді почнуться на добре. Від цього не спасеться уряд і тим, що він рішився з самого початку шукати успіхів не на полі внутрішньої політики, а в міжнародній сфері, де почування, погляди і змагання всіх класів громадянства звести в одно і стати вислівником волі всеї нації — річ розмірно легка. Та показується, що й тут нема всіх передумовин дійсного успіху, в першій мірі — у самого уряду.

Ось так дня 24-го лютого, міністр внутрішніх справ Гендерсон позволив собі на одних зборах заатакувати версайський мир і домагатися його ревізії. Запитаний про те в парламенті, прем'єр і міністр за кордонних справ Макдоналд опинився в незвичайно скрутному становищі: з одного боку тов. Гендерсон говорив так, як мабуть сам прем'єр, дуже богато Англійців і ще більше не-Англійців думали й думають; та з другого боку хиба наївний не розуміє цього, що сьогодні ставити таке домагання в програму урядової акції — це ніщо інше тільки визов нової світової війни! Хто може взяти на себе відповідальність за таку катастрофу? І Макдоналд мусів здезавувати партійного й кабінетного товарища. Щоб більше, щоб затерти неприємний диссонанс, поспішає він приєднатися, принципово, до домагання Поенкаре — загострить військовий контроль над Німеччиною, одну з найтяжких

постанов версайського миру. До зміни цього останнього певно колись прийде, та ми не знаємо того ні коли, ні в яких обставинах; тільки одно можемо напевно вгадати: „ревізія“ доконується на ... полі битви. Ся перспектива сьогодні не приваблює нікого з тих, що відповідають за долю народів..

МОРСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ, що з почину Союза Народів радила минулого тижня в Римі закінчилася повним фіяском. Практична ціль її зводилася була до того, щоб європейські народи обмежили свої морські зброяння так само, як два роки тому зробили се великі держави на Вашингтонській конференції (ключ для кількості воєнних кораблів). Виявилось, що суперечності між європейськими державами такі великі, що про створення якоїсь рівноваги на сім полі не може бути й мови. Англія хоче і на-далі удержані свою перевагу на Середземнім морі і Макдоналд буде нові кораблі, Росія-ж домагається — ні більш, ні менш, тільки — рівної з Англією воєнної флоти (ось тобі і міжнародна „робітнича“ солідарність!), Італія почувавшася неначе в пастці, Франція вже у Вашингтоні бунтувалася проти обмежень і т. ін. Значить, остане по старому: перегони у зброянню. І зайвий доказ безплодності „реформаторських“ міжнародних конференцій.

ЗВЕРТАЄМО УВАГУ наших читачів на уміщений в сьому зшитку пражський лист про політичні збори, уладжені тамошніми українськими соціалістичними організаціями, та про виступ на них зборах Володимира Винниченка з програмовим рефератом від імені „революційно-демократичного союзу“. Три дні потім (14—15-го лютого) були там-же, в Празі, подібні збори, уладжені російською еміграцією с.-рівського напрямку, і на них говорив А. Ф. Керенський, революційний диктатор з 1917-го року про „державу і народ в російській революції“. Оба зібрання не без тісного звязку між собою. Приводом до них послужили такі події, як смерть Леніна, поголоски про непорозуміння в російській комуністичній партії і інші прояви, що в лівих колах російської і української еміграції розбудили віру у близький вже новий політичний переворот у Московщині й Україні. В обох разах, перші відгукнулися європейські групи¹, що в першу чергу уважають себе кандидатами до політичного спадку по большевиках.

¹ Винниченко, хоч соціальний демократ, фактично належить також туди.

Велика кількість учасників в обох сих зборах свідчить, що перспектива якогось політичного перевороту на Сході зелектризувала еміграцію, та що вразі дійсного перевороту ся еміграція може ще мати деякий вплив на розвиток подій.

Корисний чи шкідливий? Такий що приспішить поворот нормального життя громадянства, чи такий що ще довше спинуватиме його? Отже головні питання, що на весь ріст стають перед нами, коли читаємо зміст обох рефератів, Винниченка і Керенського, та хід дискусії по них. Оба референти — не новики в політичних справах; їх імена — то частина недавної історії; в їх руках була недавно доля міліонів; на їх особах і на споріднених з ними партійних організаціях лежить велика частина відповідальності, політичної і моральної, за революцію 1917-го р., за її хід і вислід. Коли вони, і їхні політичні приятелі, виступають знову як кандидати на керманічів народу, то кождий громадянин, російський чи український, вислухавши їх рецептів, має право сказати: не ваші нові слова, а ваші старі діла нехай говорять за вас!

Поставивши один коло одного реферати Винниченка і Керенського¹, бачимо чимало подібності й аналогії між ними (не випадок і се, що на російських зборах було богато Українців й вони мали живу участь у дискусії), та не можливо не доглянути й одної великої ріжниці. Керенський говорив майже виключно про саме тілько минуле, про передреволюційну Росію і про революцію; щодо сучасного стану та щодо майбутнього — він був дуже здергливий. І дискусія була головно присвячена історії. Інакше на українських зборах: тут референт нерадо спинявся на тій історії, яку він сам робив, зате широко малював сучасні обставини та образи недалекої будущини. Керенський більш оправдував себе і свої діла зперед семи літ, оправдував всю революцію, поясняв причини її державно-політичної деструктивності і закликав нове покоління до користання з болючого досвіду та до конструктивно творчого будування нової демократичної Росії... Винниченко інакше; він проповідував нову революцію і закликав присутніх гуртуватися під стягом „єдиного революційно-демократичного фронту“.

Дискусії, які розвинулися по обох рефератах, мали також богато спільногого, зокрема виявили нахил критикувати політику самих референтів; та бачимо й велику ріжницю. На російських зборах, критиковано й оборонювано Керенського, однаке ніхто не проголосував його месією (можливо що й він не бажав цього); по українських зборах публика говорила: „Обманув нас вже нераз Винниченко, але все-таки він найсимпатичніша і найбільш здатна постати серед теперішніх наших діячів. І хто його знає, чи вразі чогось не треба нам буде все-таки знов з ним піти?“ Виходить, що беручи зі становища політичної пропаганди, Керенський не мав успіху, натомість Винниченко здобув повний... Свідчить се про висхідство української політичної думки над російською? Ми позволимо собі сумніватися в съому.

Наперед треба взяти в оборону самого Винниченка. Він обманув нас? Кого саме, і чим?

Невдача, зміна поглядів чи тактики — се-ж не обман! Ні, сього не можна закинути авторови „Брехні“. Він завсіди був „чесний з собою“. Він робив, як думав; а думав, як почував. Він людина почування і слова, що з цього почування випливає. Він поет: був ним, є й остане завсіди, до якої партії він не належав би і якої платформи він не заступав-би. Як поет, він чесний з собою, з своїми думками і почуваннями; непослідовність — жадна нечесність, а навпаки: почування і думки живої людини зміняються, і чесний з собою достроюватиме до них свої вчинки. Одним словом, Винниченко остав собі вірним, від коли виступив на громадське поле, і він не обманув громадянства, так само як і громадянство не обмануло його, коли ще й сьогодні воно заявляє свою готовість піти за ним. Воно також чесне з собою; робить, як говорить; а говорить, як почував. Чесність з собою цілком не перепиняє, щоб воно дивилося на державне будівництво як на писання комедії, на війну як на театральну виставу. Се нічого дивного у племени, якого національна індивідуальність майже не вийшла поза межі прimitивної літературної творчості.

Отже, ні Винниченко не обманув громадянства, ні громадянство Винниченка. Все таки не без основи жалі про обман. Обман дійсно був і є, тільки що як Винниченко так громадянство не підмети цього обману, а його предмети; вони його жертви. Хто їх обманув? Факти і закони дійсного життя. І як що смутне у нас, то саме недостача всякого органічного звязку з реальностями. Ми чесні з собою, та нечесні з фактами.

□ □ □

Хід російських зборів у Празі показує, що російська еміграція далеко випередила нас. Як уже було зазначено, сам докладчик Керенський згори поставив справу інакше ніж Винниченко. Він зрозумів обов'язок почати з оборони від закиду, що вся революція 1917-го р. була зайва і шкідлива, та з оправдування безплодності і деструктивності її. Вся та оборона і все те оправдування вийшли дуже невдатні, і дискусія ще більше підкреслила сю невдатність; однака сам факт такого ставлення справи дуже характеристичний. Ні Керенський, ні ніхто з його прихильників не величав революції як такої, не називав її джерелом відродження нації, не співав імнів на честь її творців; навпаки, критичний дух переоцінки недавних дійм уносився над зборами і доходило до того, що не тільки називано ген. Корнилова національним героєм, а навіть про царські часи сказано деякі добрі слова. Все те значить, що російська еміграція помалу вилічується з дотеперішньої сліпоти і глухоти на факти, з пут доктринерства і захоплення фразами.

Знаєте, в чому бачить Керенський одну з причин російської революції? У добробуті селянства! Воно, мовляв, не могло пити горівки (наслідком заборони царським урядом), не знало що робити з грішми і не хотіло продавати хліба. Так говорити лідер партії, яка буцімто в інтересі селянства підняла прапор революції. Який парадокс! Все те не значить нічого іншого як тільки признання, що революція в нічому не поправила долі

¹ Сей останній поданий у час. „Дні“ в 21. i 22. II.

селянства, тільки навпаки. І не тілько селянства. Чи є хоч один соціальний клас б. Росії, якого становище дійсно поправилося в революції і через революцію? Винниченко, чесний з собою, впевняє, що коли революція не принесла всіх земних благ, то всьому винні большевики, бо вони: а) Москвичі-централісти, б) зрадники чистого марксизму, не-демократи і неп-істі; він лівіший, чистий революціонер, правовірний комуніст і радянський, ворог усяких буржуїв, монархістів, отаманів і всіх тих, що не належать до його „революційно-демократичного союзу“. Як бачимо, психологія діаметрально противна тій, яка скривається в промові Керенського. Сей очевидно змагає до синтезу між часами до 1917 і революцією, Винниченко все ще стоїть в атмосфері антитези 1917-го р.

Керенський не закриває очей на те, що разом з старим режимом упав не тілько всякий авторитет влади, а і вся психологія послуху і підданості який-не-будь владі — передумови всякої ладу між людьми; що революція 1917-го р. не вміла поставити нового принципу влади і дати їй моральну санкцію, значить — не виявила державно-творчих сил; він поручає молоді доповнити се необхідне завдання революції, бо інакше поверне те, що було до неї. У Винниченка нема ні того признання, ні того сумніву, ні тих порад; для нього революція сама по собі цілю. Правда, він має на думці не тілько соціально-політичну революцію, а й національно-політичну: українську державність. Однак, неваже се останнє гасло, само собою, може заступити всі ті передумови, на яких будуться державність? Неваже доволі сеї вивіски, щоб вимагати від громадянства всякої жертви, хочби і ще більшої руйни?

Тут приходимо до одного дуже важного питання: про взаємини між метою, шляхом до неї і коштами даного шляху. Колись були релігійні ревнителі, які широко і чесно вірили, що вони спасають душі язичників чи еретиків, посилаючи їх на смерть. Психологічно було се можливо, тому що по їхньому цілі життя не в съому, а в тому світу. Та сьогодні, ми бачимо таких ревнителів революції, які впевняють, що шлях до земного раю веде через огонь, кров і смерть, і які на тім шляху не жахаються найбільших жертв, очевидно не своїх, а тих спасених... Досить вивісити національну хоруговку, щоб приказувати: ви, чернь, ідіть туди на місця; ми, „які представляємо собою якісь політичні течії українського народу“, останемо тут, за кордоном, поки ви там, на місцях, своїми кістками не вимостите дороги для нашого приїду як директорів, міністрів то-що.

Може дехто скаже: так твориться, розвивається і поширюється національна ідея, свідомість її в масах і бажання здійснити її — а се такі цінності, для яких можна пожертвувати все. Поминаючи се, що тілько той мав би моральне право впевнити так, хто сам дасть доказ такої добровільної жертви, хто заправди живе для ідеї, а не — борони Господи — з ідеї; яому можна-б відповісти: Уявіть собі ідеальний плембісцит, съомохвостне голосування. Кождий Українець відповідає вільно, незалежно, безпечно і цілком тайно на низку поставлених яому питань, в роді: чи був би він задоволений, якби — так чудом, через ніч — вернувся 1918-ий

р.; ну, а 1917-ий; далі, 1916-ий, 1915-ий, 1914-ий, взагалі передреволюційні і передвоєнні часи, з усіми неволями, царями і цісарями, губернаторами, старостами, поміщиками, жандармами і т. ін., чи може не був би задоволений і волів нишний день з усіми його здобутками і поступами? І скажіть по широти, який відсоток голосів був би „так“, а який „ні“? Яку відповідь дасть чесний з фактами, не може бути сумніву для нікого. — Значить, є межа, поза якою кінчається служба ідеї, а починається надміжування її — експлуатація.

Політикові можна дати диспензу від моралі, якщо тілько заступає глибоку політичну думку; поетові можна дати диспензу від здоровової політичної думки, якщо тілько він зберіг висоту морального почуття; та коли обі прикмети й обі недостачі злучені в одній особі найвизначнішого і найсимпатичнішого провідника нації — можна сумніватися в будущині веденого народу.

Пражський лист

(Публичний виступ В. Винниченка)

Прага, 12. II. 1924.

ОСТАННІ важливі події, які торкаються Союзу Радянських Республік: смерть Леніна, ще раніше дискусія в Р. К. П., признання Союзу Англією і т. д., — події, які заінтересували цілий світ, не могли не збудити з морального отушння і пражську еміграцію, як російську, так і українську. І вона, забувши про щоденні дрібні свари, не тільки зачала з великим напруженням стежити за усіма цими подіями, не тільки жадібно ловити усі вістки, які з ріжних джерел до неї надходили, але вона сама заметушилась. Їй треба було знати, яке її становище супроти усего цого, що відбувається на Сході; їй хотілось почути теж якийсь авторитетний голос від своїх проводирів; не тільки про те, що там дійсно діється, але, що ті проводирі — на випадок колиб дійсно упав цей режим, який вигнав їх заграницю, на скитання, на ласку й неласку долі, — робити задумують.

І провідники не відтягнулися. Отсе на 22-го с. м. заповідено у Празі виступ Керенського з рефератом про сучасний мент¹. З української-ж сторони виступив вчора перед українською еміграцією в Празі Винниченко. Він уважав теж, що цей момент — це найбільш підхожа хвиля для переведення в життя ідеї створення „єдиного українського революційного фронту“, яку він започаткував перед роком, але яка, з огляду на несприятливі загальні політичні обставини, не знайшла була досі глибшого відгомону серед нашого суспільства.

Під фірмою есерівської „Вільної Громади“ (Спілки укр. соц. молоді в Празі), а фактично заходами „Громадського Комітету“, заповідено на день 11-го с. м. на год. 7-му в. в одній салі пражського „Обецного Дому“, а саме в салі Сладковського, публичний диспут на тему: „Сучасний політичний мент“ зі вступними промовами: 1) Вол. Винниченко — „Внутрішнє старовище в Росії й на Україні та єдиний український революційно-демократичний

¹ Керенський виступив уже 14-ого лютого. Ред.

фронт.“ 2) Микити Шаповала — „Міжнародні сили й соборність України“. Мимо слабого рекламиування, публики зібралося надзвичайно багато, бо над 1200 осіб, кількість якої досі не скупчилася ні одна подія в Празі. Були присутнimi усі визначнi дiячi, якi перебувають у Празi, головно-ж студентство, яке становить головну частину пражської еміграції.

При наповненнi битком салi вiдкрив у год. 7.20 голова „Вiльної Спiлки“, п. Стакiв, зiбрання, повiдомив, що програма вечера змiнюється настiльки, що реферат Микити Шаповала, з огляду на його хворiсть, переноситься на слiдуючiй раз, i передав голос Винниченковi, якого публика зустрiла гучними оплесками. Докладнiший змiст його $1\frac{1}{4}$ годинної промови такий:

„Сучасний момент в життю т. зв. „Союзу радянських соцiялiстичних республик“ — це криза моменту. Що-правда, влада ховає її пiд воаль, але воаль ця дуже поганого сорту i через неї усе видно. Криза є, i то велика. Ми стоймо перед великими подiями, якi можливо одiбаються на сучасному станi цего Союзу. Полiтичний його стан — це вiдбитка економiчного стану. А господарство на територiї цего Союзу надзвичайно захищане. Промисловiсть в занепадi, торгiвля переходить в руки капiталiстiв. „Неп“ не рятuє Союзу. Вiн тiльки пiдкрiплює цi болячки, якi вiдкрив Кронштадт. Становище робiтникiв надзвичайно важке. Нi в однiй країнi свiту не поневiряється пролетарiят так як там. Селянство з трудом бореться за хлiб щоденний. „Смичка“ мiста з селом не удається, бо селяниновi з цego користi нема нiякої. Во правильно виводить укр. селянин цю „смичку“ вiд слова „смикати“. Так, його смикали давнiше, його смикають i тепер. Також є у полiтичнiй сферi. В цiому Союзi хвиля страйкiв. Їх скривають перед населенням, вiстки про них попадають рiдко за кордон, але вони є. Економiчне тло переходить у полiтичне. Робiтник, що страждає вiд „Неп“у, бачучи цей обман i протирiчча мiж голошеним владою i проводжуваним у життя, не може далi спокiйно ставитись до цego. Вiн вимагає демократiї. Те-ж з селянством. Обдерте дoгола 1919-им та 1920-им роками, воно тепер трохи пiдкрипилось, набирає сили, починає наступ на владу i, як Зиновьев каже, кричить: „Дайощ демократiю!“ Це безвихiдне положення вiдбiлось i в лавах Р. К. П. Вiдблеском того дискусiя. Де-якi хотять з'ясувати цю дискусiю якi боротьбу двох спорючих напрямкiв за владу. Нi! Обi сторони вiдчувають, що їх влада захищалась, i то сильно, грiзно. I йде тiльки мiж ними спiр, яким способом оздоровити її, який до того шлях лiпший. Дискусiя ведеться рiзко, „вплоть до мордобитiя“. Р. К. П. вiдчуває свою загибiль вiд тих загроз, якi стоять перед нею. Що до цego менту приайде, совiнi обсерватори помiчали давно. Ідучи перед трома роками туди, я вiрив, що в той момент радянська влада дiйсно проводить в життя соцiялiстичну програму. I я їхав туди, щоби допомогти їм при будiвництвi. Я помилувся. Але кращe помилитись вчас i в добрий бiк, нiж помилитись, вiрючи в зло. Коли я перевiрив i переконався, що се, що проводиться в життя, задає брехню цему, що голоситься, я вернувся i одверто

заявив, що я там бачив. I це що я тодi говорив, тепер там дiється.“ Промовець цитує ряд своїх тодi написаних статей. По закiнченню читання їх, продовжує: „Це саме повторює тепер опозицiя Р. К. П. Цими самими словами. Нi одної помилки в моїх тодiшнiх словах немає. Питання: Чому тепер ця партiя, за якою йшли з таким одушевленням маси робiтникiв, так падає в їх очах? Чому вони тепер ставляться з такою ненавистю до большовикiв? Однi кажуть: „Большовики задумали завести соцiялiзм в економiчно нерозвиненiй країнi; їм се не вдалося; їх покарала історiя i наслiдки експерименту вiдiбаються грiзно на них самих.“ З цим я не погоджуєсь. Не через це, що вони взялись за експеримент проведення соцiялiзму в нерозвиненiй економiчно країнi, їм се не вдалось. Нi, це мусiло статись. I не були-б вони перебрали провiд переведення цього в життя, були-б взялись другi, може й Махновцi, а тодi було-б ще гiрше, рiзня була-б ще бiльша i на цiлiй територiї, дiйсно, залишились би були тiльки руiни. Маси кричали: „Геть вiйну, давай землю!“ Не в тiм вина большовикiв, що вони взялись за це, а в тiм, що не використали вони до переведення цього усiх засобiв, якi були в цiй країнi до розпорядження. Вони переводили це з ґрунту неправильними методами. Методи абсолютизму та централiзму, яких вони вхопились, тiльки шкодили справi, вбивали iдею. Бо, як можна ширити волю терором, робити людину щасливою тюрмами, убивством, рiзнею? В цьому їх корiнна помилка. I за це вони будуть покаранi. Хоч я розумiю, чому це сталось. Це є продукт росiйських історичних обставин. В країнi, яка тисячелiттям жила в абсолютiзмi, деспотизm, інших методiв, крiм деспотичних, не могло утворитись. Колись мене вражало це протирiчча росiйської інтелiгенцiї, яка в теорiї прагне де неба, але невmie перетворити це в дiю, — i в практицi виходить щось зовсiм противне. Я називав тодi росiйську інтелiгенцiю свинею з головою жирафi. Головою пnеться вона до неба, а тiлом вона в багнi. Цей момент дiзгармонiї з своєю власною дiєю i гадками вiдбivся i в поступованию большовикiв. Їх тези розходяться з дiєю, декларацiї не вiдповiдають тому, що є на практицi. I наслiдки цego: в даний мент на територiї радянського Союзу слово „комунiст“ викликає огиду, „соцiялiст“ посмiшку. В масах апатiя, зневага. Три роки назад я помiтив це; тодi я й висвiтлив се в своїх статтях (цитує). Ця картина, що я її тодi змалював, ще в бiльш rizkix фарбах є тепер. А наслiдком цego полiтичне становище радянського Союзу ховає в собi велиki небезпеки. Полiтика Р. К. П. готове реакцiю. В цiм субективно вона неповинна, бо до цego вона свiдомо не змiряє. Але свою тактикою вона веде до реакцiї. I смертний присуд їм вже написаний.

Питання тiльки, як вони впадуть. Є багато можливостей. Найнебезпечнiшим, але й найбiльш можливим є вiйсковий переворот, тим бiльше, що червона армiя настроена опозицiйно, а вiйска Буденного пересякli крiм цego анти-семiтизмом. Познаки цego є вже тепер: участv вiйска в дискусiї. Де-якi частини вiдмовляються послуху. Нiхто не може ручити, що запанує диктатура вiйска, яка доведе до мо-

нархії. Друга можливість: Вибух знизу. Виступлять маси. Військо теж вмішається. І по котрій стороні воно стане, там буде перемога. Але звідси громадянська війна неминує, а з нею різня, пожежі. Третє: Зовнішня війна, а з нею й військова диктатура з наслідками з'ясованими в першій можливості. Четверте: Бій, свари, а вкінці війна в самій Р. К. П. Тоді можливо, що опозиція звернеться за допомогою до других демократичних партій. Пяте (хоч се утопія): Коли большовики, побачивши безвихідність свого положення, захочуть добрільно зробити де-які уступки демократії. Але й це приведе до їх загибелі. Во давши уступки певній частині демократії, за нею простягнуть руки й всі інші верстви, а се доведе до їх упадку. І тому має рацію „тройка“, а не опозиція. А все-таки, се був би для них найліпший вихід.

Поліпшити своє становище хоче радянська влада признанням її заграницьми державами. З цієї нагоди ведеться широка дискусія і серед російських громадянських кол на еміграції. І не диво, бо це як-не-як, а все-таки їх влада. Для нас, Українців, се питання не мало-біннякого значення, бо це влада не наша, а окупантіна, яка баєтром та терором тримає в руках український народ. В однім тільки має це де-яке значення для нас. Бо большовики, примусом обставин, мусіли піти на декоративні лозунги „самостійної України“. І заграницьні держави, признаючи увесь Союз, мусять призвати і складових його членів, як Україну, Білорусь, Грузію. Отже це буде рівнятись міжнародному визнанню цих держав, чого ми досі самі не встигли бути зробити. Значить цим самим ми маємо формулу, якою зможемо в майбутності покористуватись. В тім і важливість для нас признання Союзу заграницєю.

На Україні становище гірше ніж у Росії, бо має в собі ще й національний момент. Щоб тримати в руках Україну, Р. К. П. взяла собі на послугу усі бувші чорносотенні елементи, царських чиновників, жандармів і т. д., бо централізаційна політика большовиків відповідала впovні їх інтересам. При тому на Україну посыпано, звичайно, „отброси“ партії, за кару, або авантурників. Тому-то й вакханалія підкупства та ін. на Україні багато більша ніж у Росії. І з цею то навколо треба буде головно зводити бій при упадку большовиків. А хто його знає, чи ті реакційні елементи самі не посягнуть на владу на Україні.

Через те потрібна підготовка сил з нашого боку, щоб бути готовими на все. І нам треба спиратись тільки на наши сили, а не на закордонні. Як довго ми державно й національно слабі, так довго ми від Європи допомоги не одержимо. І хто думає спиратись на чужі сили, той гальмує справу, убиває віру в свої сили. В цім увесь злочин Петлюри й усеї отаманії, яка не тільки нічого не вдяла, але підірвала нас зовсім, розбилася нас на Галичині і Наддніпрянщині, в тім і шкідливість політики Петрушевича.

На які сили? Перед роком нами проголошено гасло единого революційного демократичного фронту. Тоді з широких кол української еміграції посыпались нарікання, протести, що ми не допускаємо до боротьби усіх течій, не використовуємо всіх сил, зважуємо себе, мало що не заводимо диктатуру. А так вимагає

політична ситуація. Наш народ, це народ робітників і селян та інтелігенції, яка вийшла з цих верств. Буржуазії силою історичних обставин у нас нема. І тому тільки партії, які заступають інтереси робітників і селян, мають право виступати від імені українського народу. Буржуазним течіям нема у нас місця й з ними нам числитись не треба. Ми мусимо створити сильне ядро, яке може пробивати стіни, поборювати усі перешкоди, а не робити кащі, як се було досі. Во під гаслом боротьби за українську державу зібралася у нас була військова група, яка тероризувала усі почини демократії, приневолювала нас виступати проти революції, зганьбила всю нашу працю й довела до цего, що ми на вигнанню, а на Україні панує чужинець-деспот.

Навчені цим досвідом, ми заявляємо, що визволення працюючих мас українського люду бере на себе революційна демократія, яка буде боротись з монархістичними тенденціями. А тенденції, які є тепер на Україні, тільки підкріплюють нашу позицію.

Шляхи до боротьби: Українська еміграційна демократія повинна негайно вертати на Україну. Усі елементи, яких матеріальне становище тут безвихідне, які занепадають тут у своїх моральних силах; яких туга за рідним краєм безмірна, — нехай вертають туди. Але не люде, які представляють собою якісі течії українського народу. І в тім злочин Грушевського, що він, такий визначний український діяч, що стояв в передових лавах української політики, поїхав туди, давши до того підписку, що він не буде вмішуватись у політичні справи. Він своїм покаянням тільки прибив морально тих, що співчували українській ідеї; своєю ж особою він буде здергуючим чинником протибольшовицького руху. Питання, як прорватись туди? Купуйте паспорти! Підкупство большовицьких чиновників таке велике, що за гроші зробите усе. Друге: Йдіть до большовицьких заграницьких представництв, заявляйте своє покаяння, підписуйте всякі заяви лояльності, лайте нас, плюгавте, і тут і там. Ми не боймось, бо ми знаємо, що ви своєю лайкою всеодно не викличете симпатії українських селян до теперішньої влади, але за те в слушний мент будете на місцях. Хтось зажине мені, що я намовляю до „сменовеховства“. Це не „сменовеховство“. Во „сменовеховець“ дійсно щиро настіє і щиро служить своєму панові за матеріальні вигоди; а з другої сторони, він особливо звертає свою зайлість проти цих, кому він зрадив. Можна розуміти російське „сменовеховство“; вони йдуть туди, щоб розкладати цей режім і піддержувати національні російські течії, які пробиваються в цему режімові. Ви можете стати тільки фальшивими „сменовеховцями“.

Яких позицій триматись тим, що на Україні, або які туди прибувають? Ради викликали властиво несправедливу огиду серед української людності, бо влада рад ще найкраще захищає і наші національні інтереси. Влада рад дозволяє до участі тільки представників працюючих мас, а виключає участь буржуазії, яка притім на Україні чужонаціональна. Отже вже тим самим при допомозі влади рад забезпечується перевага українського елементу, а знижує

ється вплив чужого через виключення якраз оцеї чужонаціональної буржуазії. Іхати туди з лозунгом парламенту, установчих зібрань, загального, рівного й безпосереднього виборчого права — булоб неправильним, бо народ цего не зрозуміє вже. Ради —, це тактика, а не принцип, бо принцип є: демократична виборність влади, відповідальність влади перед колективом, контроля влади колективом.

Та зрештою й останній наш Трудовий Конгрес 1919-го р. виніс був резолюцію, що базується на постановах рад. Та й з практичних сторін в даний мент нам найкраще опиратись на ради. Нам треба отже вливатись в тепер існуючу ради, вносити там демократичні принципи, підтримувати опозицію, започаткований розкол в Р. К. П. поглиблювати й поширювати.

Кінчаючи, я звертаюся до Вас із закликом від імені революційно-демократичного союзу й завзываю всіх здатних до боротьби: Ідьте на Україну, занимайте позиції, готуйтесь до боротьби з насуваючоюся реакцією, яка може заскорчити там і нас і Р. К. П., яка ще більш небезпечна для нас ніж Р. К. П.; щоби, коли надійде грізна пора, звести з цею чорною реакцією рішаючий бій, може навіть рука об руку з Р. К. П. Кожен з Вас хай буде готовий і на арешти і на смерть. Нам треба людей сильної енергії, неустрошимих. На нас положила історія великий тягар і ми мусимо нести його сміло, непохитно, щоби передати слідуючому свому поколінню Україну вільну, незалежну, без холопа і без пана.“

В дискусії, яка тривала до год. $12\frac{1}{4}$ ночі, і яка мала дуже оживлений характер, брали участь представники різних партій і напрямків, — так с.-д., с.-р. і комуністів. Однака сильних опонентів прелегент не мав. Серіознішим з дискутантів був представник українських с.-деків, Феденко, який казав, що його дивує, як міг прелегент твердити, що в наскрізь аграрний країні міг би був удастись експеримент соціалізму, якби тільки були большовики повели правильну лінію; невже Винниченко знов хоче повторити цей самий експеримент, який коштував нашому народові міліонів жертв людських, руйнації краю і т. д.? Теж проблематичним видався йому твердження користи для України з призначення Союзу заграницею. Бо яка може пр. бути користь для якого-не-будь зі статів З'єднених Держав Америки, — Пенсильванії чи другого, коли пр. Англія признає З'єднені Держави? А в положенню такого стату Україна в Союзі Радянських Республік і є, коли не в гіршому! Винниченко твердить, що він тільки, чи його союз спасає Україну, і ніхто більше. Він спасав її тільки літ і не спас. Сумнівається отже опонент, чи й тепер йому вдастися. Далі характерне взагалі для всіх наших представників, вплоть до Винниченка, що кожен з них каже: „Україна — це я, і ніхто більше.“ Це ж якраз і є той дух отаманії, на яку так накидується Винниченко. Дивує його теж заклик Винниченка: „Ідьте на Україну, кайтесь, лайте нас, лижіть руки большовикам.“ А де мораль, де „чесність з собою“, яку так захищав колись Винниченко? Це тільки деморалізує людину, і більш нічого.

Другим важнішим опонентом був укр. с.-д., бувший прем'єр Директорії, Мазепа. Він казав,

що ми за ці 3 роки нічого не навчились. Сьогодняшній реферат, це друге видання „Відродження націй“. Доповідчик не дав аналізу сучасного положення на Україні, не вказав точно програми праці. Винниченко твердить, що в тому, що ми опинились на еміграції, винен Петлюра; а якраз Винниченко бувже першим, хто виїхав за кордон, не сказавши нікому ні слова. Що до єдиного революційного союзу: Хто представляє його? Комуністи? — Ні! С.-деки? — Ні! Значить Винниченко і декілько с.-рів шаповалівців; от і все. А його програма? Говорить тут про незалежну Україну, а на сторінках „Нової України“, якої він являється і редактором і духовим провідником, появляються статті, які допускають не тільки федерацію з Росією, а то й автономію, а може й ще менше. Виступає проти виборчого права та установчого зібрания й покликається на Трудовий Конгрес 1919-го р.; а цей Конгрес якраз домагався скликання Установчих Зборів! Каже, що тільки радянська форма правління забезпечує перевагу укр. елементу, а хиба не дасть цого й загальне виборче право, раз на Україні ми в більшості?

Закиди всіх інших опонентів зводилися головно до того, що Винниченко у всьому руководився особистими інтересами, зміняв свої переконання що хвилини, ішов і з лівими і з правими, хотів творити кабінет за Скоропадського і ішов потім на службу большовикам. З огляду на це, йому вже більше не повірять і кредитів на дальшу діяльність він вже від груп, які досі підтримували його, не одержить. Досить одноцільним фронтом виступили були опоненти-комуністи, але, з огляду на брак між ними людей глибшого розуму, не викликали додатного вражіння.

В кінцевім слові Винниченко, обороняючись від зроблених йому закидів, а також поширюючи недосказане в головному рефераті, сказав:

Дивною спільною цію усіх цих, що коли-небудь накидались на нього, так зправа, як і зліва, є те, що всі вони чіпалися до його особисто, входили навіть у його інтимні сімейні справи, але ніхто не піднімав з ним спору за саму суть діла, за принципи, які він обстоює. А власне в тім і річ, що він, хоч стільки хитався, як хто думає, то він зостався вірним собі й вірним цим принципам, які він голосив і голосить. А для переведення цих принципів в життя він і надалі буде використовувати всі засоби, які тільки буде могти. Через те і в дальншому можливо, що піде він з большовиками, коли це буде являтися вигідним для переведення в життя його ідей, як і не відпускається від спілки з буржуазними елементами, раз це буде потрібним. Теж фактами з своєї політичної діяльності, особливо докладним переповідженням своєї співпраці з большовиками 1921-го р., він зумів переконати публіку, що не особистими амбіціями і не особистим інтересом руководився він при своїй праці, а якраз добром мас, як і тепер, в отсєй момент не виступає він тут з особистого інтересу, бо хиба нічого приемного слухати, на протязі двох чи більше годин, особисті лайки й наклепи зправа як і зліва. Він досить мав нагоди покористуватись матеріально, чи то займаючи видні пости в українській державі, чи коли

був дав заманити себе на службу большовикам і міг би спокійно жити, а не пробиватись тепер через життя літературною працею. Теж неправданим є закид, зроблений йому, начеб він сам, без причини, виїхав закордон. А якраз тому, хто робить цей закид, себто Мазепі, дуже добре відомо, що він мусів покинути Україну, на підставі домагання Французів, з якими якраз у цій справі вів переговори Мазепа, і які ставили передумовою ведення дальших переговорів з Директорією „викинення Винниченка й Петлюри, як собак“. Винниченко, як і його партія, виступили були тоді з Директорією. Петлюра зробив противно: виступив з партії й остався в Директорії. Щодо революційно-демократичного союзу, то програма його дуже ясно виложена в його програмових статтях в „Новій Україні“. Неправда теж, що союз це Винниченко плюс шаповалівці, бо до складу союзу входять досі: 1) українська радикальна партія Галичини; 2) закордонна група укр. соц.-дем. партії, якої центр на Україні й яка там працює (Мазепа протестує); 3) закордонна група укр. соц.-рев.; 4) закордонна група укр. комуністичної партії, яка внедовзі прийме іншу назву.

Теж збиває закиди щодо цего, неначе він годиться на федерацію, чи автономію з Росією. „В статтях в „Новій Україні“ ясно сказано, що це є як остаточність, на випадок перемоги нас ворогом. Бо ясно, коли хтось попаде в тюрму, то він домагається поліпшення режіму, харчів, побільшення прав. Але на тюрму він не згодиться, і завжди буде старатись з неї вирватись. Так теж і з нами. Коли схотіло-б нещастя, що нас переможуть, тоді ми й будемо дбати про поліпшення режіму дорогою федерації, автономії, політичних свобод і т. д. Але як зачинений в тюрму не погодиться на тюрму, так і ми будемо завжди шукати шляху, щоб визволитись.

Смішним є теж твердження де-яких, що Союз, чи навіть Винниченко особисто, стремить до диктатури. Так, для буржуазії місця у нас немає, але голошена союзом форма правління виключає диктатуру над трудовими елементами. Бо як можна говорити про диктатуру там, де є виборність влади, контроля влади, відповідальність влади перед трудящими масами?“

Взагалі кінцева промова Винниченка зробила краще, більш переконуюче враження серед усіх політичних напрямків слухачів; — задля того вони й нагородили його бурею оплесків. А по поведінню публики супроти поодиноких прелегентів, можна судити, що громадянство наше вже потрохи спекалось крайніх поглядів і що переважає у них здоровя, серединна, демократична течія.

Яке-ж загальне враження? Виходячи публика говорила: „Обманув нас вже нераз Винниченко. Але все-таки він найсимпатичніша і найбільш здатна постать серед теперішніх наших діячів. І хто його знає, чи, в разі чогось, не треба нам буде все-таки знов з ним піти?“ А може останні події на Україні витворили нових людей, які краще, не так хистко, провадять маси вперед? Може? — Може.

Л. Д.

Боротьба Українців Зеленого Клину за рідну школу

ПОДІЇ останніх років на всіх наших землях проходять головно під знаком змагань до здобуття вільної національної школи. Нам добре відомі всі деталі боротьби за школу під Поляками, чимало чули ми про безнадійний стан нашої школи під Румунами та про „українізацію“ на Радянщині. Але мало хто з нас поінформований про найновіші події, які відограються навколо рідної школи — української гімназії в Манджурії, в м. Харбині.

Хвиля національного відродження після 1917 року широко захопила українські маси на Зеленому Клину. Школа, преса, клуби, дитячі захоронки були проявами пробудження Українців від національно-культурного сну, а з'їзи, конференції, реєстрації, вибори до міських і районних самоврядувань, заснування „Манджурської Крайової Української Ради“ і т. і. свідчили про національні змагання тамошніх Українців. Мало лишилося від всього того в наслідок невпинної боротьби білих, зелених, червоних, Китайців, Японців...

Найдовше вдержалася українські культурні заклади в смузі китайсько-східної залізниці, яка перебрана в оренду Китайцями, а саме, в м. Харбині. На власні засоби здигнули Українці м. Харбін і околиці „Український Дім ім. Т. Шевченка“ та заснували гімназію, яка здобула по-трібне признання китайської влади та міського самоврядування. Аж до осені минулого року спокійно провадилося навчання в тій гімназії під проводом дир. Гордієнка. І організаційно і з боку науково-педагогічного гімназія викликала подив не тільки серед Українців, але також серед тамошніх Москалів.

Аж ось минулої осені повернули з Радянської України „через Москву“ представники харбинських Українців, які візвозили кілька-нацять вагонів хліба й продуктів голодуючим України, Солод і Хмільницький. Поїздка в „нову Україну“ не лишилася для них без наслідків. Разом із подякою за хліб привезли делегати „нові ідеї й нове думання“. Вонискористалися з ріжких персональних інтриг поміж поодинокими видатнішими громадянами й перетягнули на свій бік багатія-концесіонера Шевченка. Вони пустили в рух усе включно до грошей Шевченка й перед початком останнього шкільного року „обібрали“ таку раду „Дому“, яка ім була до вподоби. Нова рада швидко розпочала працю... Усунено дир. Гордієнка, як „контр-революціонера“, призначено якогось Москала. Оповіщено про ведення діловодства московською мовою. Замінено програму нормальної гімназії програмою „єдиної трудової школи“. Знесено навчання „Закону Божого“, — встановлено навчання „політграмоти“ і т. д.

Ця реформаторська робота пропагаторів „нових ідей“ серед наших земляків у Манджурії викликала надзвичайне обурення українського загалу й привела до широкої боротьби за гімназію. В цю боротьбу втягнулися не тільки всі Українці. — Московський загал також з цікавістю приглядається їй і подібно укрїнському поділився на два табори, — прихильників „но-

ваторів“ та приятелів українських націоналістів. Китайська влада покликана самими Українцями до інтервенції в гімназіальній справі. Преса московська рівно-ж поділилася на два табори та найбільший часопис „Заря“, орган консервативної частини московського загалу, зайняв бік української більшості-націоналістів.

З того-то часопису за місяць грудень минулого року ми й довідуся головно про всі деталі боротьби. Рада „Українського Дому“ в руках большевиків. Націоналісти під проводом В. С. Опадчого вийшли зі складу членів „Дому“. Батьки масово позабирали дітей з гімназії... Більш усього цікавих інформацій про дальший розвиток боротьби приносить „Заря“ ч. 307 з 27-го грудня м. р. В цьому числі кілька шпалт присвячено справі української гімназії: велика стаття під наголовком „Обреченная гімназія“ („Засуджена гімназія“) та розмова з В. Опадчим. По тим відомостям, Українці звернулися до китайського представника, ген. Чжу, з проханням-меморандумом в справі гімназії; вони домагаються припинення негідної праці „новаторів“ та розпочаття проти них судового процесу. Нові господарі звільнили з посад всіх учителів гімназії, яко нещідходячих своїми знаннями й вихованням до „трудової школи“. „Гімназія в даний мент зовсім втратила своє національне обличчя й стала школою звичайного комуністичного зразку, де побіч з іншими науками культурують і радянську політосвіту.“ Користаючи зі „свободи“, сторож гімназії завів якісь досі незнані в стінах гімназії вправи дівчат-гімназисток, примушуючи їх скакати в легенъях одягах через вікно-фірточку свого помешкання... Рада м. Харбина рішила також вмішатися в справу української гімназії та, як заявив голова її, знаний тамошній діяч, П. С. Тищенко, припиняє надалі підписування матуральних свідоцтв, які видаватимуться новим зарядом.

Сила ріжких протестів, прохань, меморандумів і ін. „є справжнє відношення до того, що діється за стінами так званої „громадської“ установи, з якої самі-ж Українці просить зняти назву „українська“, щоб не ганьбити український народ“... так закінчується стаття „Зарі“.

Петро К.

Війна прогаяних можливостей

ПІД таким наголовком з'явилася недавно мемуарного характеру критика німецької стратегії й політики з часів Великої Війни начальника штабу східнього німецького фронту, відомого з берестейських переговорів генерала Макса Гофмана¹. Його критичні замітки зводяться в короткому до слідуєчого:

Серпень 1914-ого р. повинен був принести Німцям повну перемогу на західному фронті, коли переведено план Шліффена (Schlieffen) до кінця, себто після здобуття Бельгії кинуто на праве крило німецької армії всі її тогочасні резерви без уваги на французький похід у

¹ General M. Hoffmann: Der Krieg der veräumten Gelegenheiten. München 1923.

глибину Ельзасу і на події на східному фронті, який міг був відборонитися від російського походу власними силами. Що так не сталося — вина ген. Мольтке й тогочасного верховного командування німецьких війск. Але й битва на Марні не була-б програма, коли Мольтке підтримав був плян 1-ої німецької армії, яка хотіла своїм наступом улекшти положення битої Французами на Марні 2-ої армії. Та й після Марні був іще час повернути до виконання пляну Шліффена, перекинувши всі німецькі запаси з лівого крила на праве, як це пропоновано ген. Фалькенгайнами (Falkenhayn), що прийшов після Мольтке до керма німецькими війсками. Тут починається ряд фатальних помилок ген. Фалькенгайна. Після того, як виявилось, що війна на Заході переходить у позиційну, і що там годі буде призвести рішучу перемогу, треба було шукати рішення на Сході. Тимчасом прогаяно дві нагоди розторощити російські війска: пізною осіню 1914 і в літі 1915.

Замісць того Фалькенгайн неначе завзвісся знищити німецькі резерви під Верденом. Ніякого діла він не довів до кінця і не напружив усіх сил, щоби здобути рішаючі перемоги принаймні на другорядних фронтах. І так, не знищено сербської армії концентрацією болгарських війск далі на півдні, позад правого сербського крила, не покінчено сербського походу здобуттям Салонік, а це в 1918 році помстилося розгромом Болгарів; відкинено плян австрійського начальника генерального штабу, ген. Конрада Гецендорфа (Hötzendorf), якого Гофман цінить дуже високо, — перевести рішаючий наступ на Італійців з початком 1916-го року. Після прогаяння всіх тих можливостей, вимусити побідний для Німеччини мир чи то з Францією, чи Росією, чи Італією й іншими другорядними противниками, — було вже неможливо; могла бути мова ще лише про мир *status quo*, який, на думку Гофмана, можна було в 1917-ім році сяягнути, виразно зрікаючися Бельгії, щоб ось-так заспокоїти Англію. Тут зробила помилку німецька дипломатія: вона — в особі канцлера Бетман-Гольвега — побоялася з одного боку публичної опінії, підбадьореної оптимістичними заявами й звідомленнями німецького вищого командування, з другого-ж — як це Гофман висловлює дуже обережно — вищих військових кол, які ніяк не хотіли позбутися думки про повну перемогу німецької зброй.

Останню нагоду дала Німцям російська революція 1917-го року. Були дві можливості: або німецькими війсками скинути большевиків і, всадовивши в Петрограді й Москві реакційний російський уряд під фірмою царевича і під фактичною кермою вел. кн. Павла, — у першій половині 1918-го року призвести мир і союз із Росією, а тоді на західному фронті лише відборонятися, сподіючися там миру за ціну малих уступок (нпр. зренення частини, чи навіть цілого Ельзасу) — погляд, до якого прихилюється Гофман, — або зліквідувати війну на східному фронті, лишивши Росію її власній долі, і засрати *va-banque*, перекидуючи всі сили зі східного фронту, щоб розторощити Францію. Людендорф вибрав другий шлях. Після миру в Берестю він підняв останній великий наступ на Аміен, який на тонкий волос не покінчився німецькою перемогою, але в остаточному ре-

ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК ДО „ЛІТОПИСУ“ Ч. 9

Мирові переговори в Берестю 1. II. 1918

Український заступник Любинський відповідає Троцькому. За столом під стіною ген. Гофман, автор споминів обговорених в сьому зшитку

(Рис. Швармштедта)

Ген. Людендорф
процес якого почався у Мюнхені
за участі у „пучу“ Гітлера
8./9. XI. 1923

Новонайдений бюст
Ем. Канта
(твір різьбаря Барду з 1800)

Адольф Гітлер
голосний організатор „національного соціалізму“, перед судом за осінній замах у Мюнхені

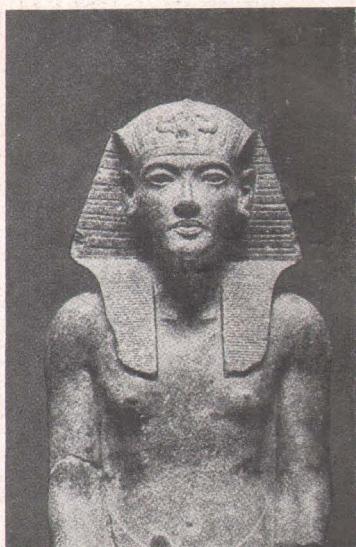
ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК ДО „ЛІТОПИСУ“ Ч. 9

Городський дім і головний зел. дворець у Бомбею (Індія)

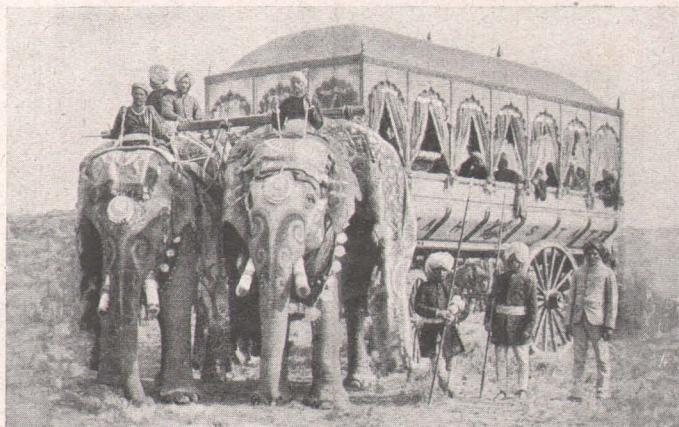
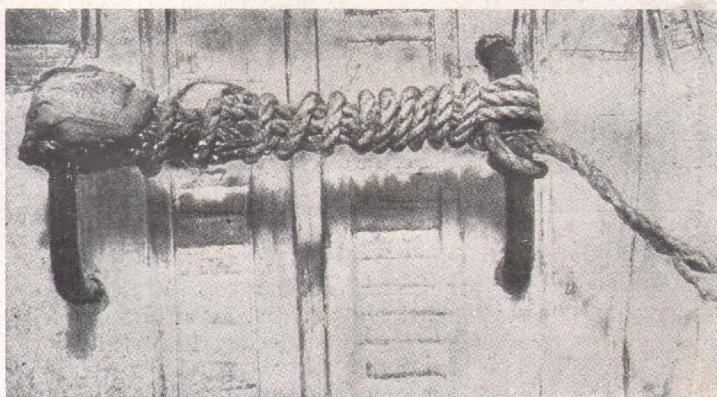
Фотографія на долині:

Статуя фараона Тутанхамена

Фотографія на долині:

Печать на гробі Тутанхамена з добре захованним мотузом

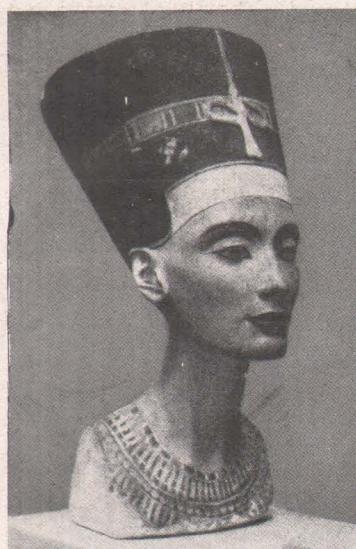
Фотогр. на горі:

Віз індійського князя Магараджа (Рева)

Фотогр. з ліва:

Сокіл бога Горуса з сонцем на голові (на ньому ім'я фараона)

Фотографія на долині:

Староєгипетський стиль в уладженню модерних кімнат, поширений в Англії й Америці

Доля образів

Скілько-то творів високого мистецтва впalo жертвою невіжливості і малярського ремісництва! Ось недавно повелось одному мадярському артистові відкрити під лихою копією цінний оригінал, очевидно сильно ушкоджений, все-таки дуже цінний.

**Адам і Ева
в раю**

Образ Фламандця Йорданса (XVII-ого в.), пемальований одним віденським артистом на поч. XIX-го в., так що тільки випадок уратував сей високо - мистецький твір від загину; по здрапанню наложених красок одержано оригінал як у горі. Тепер у будапештському музею.

ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК ДО „ЛІТОПИСУ“ Ч. 9

Іризовані красавиці наших днів

Вгорі направо і долішній ряд: Італіянка, Еспанка, Француженка, Росіянка — з конкурсу жіночої краси в Парижі — Вгорі наліво: Мадярка. — Вгорі середина: Американка — Всередині направо: Австрійка

зультаті програв цей наступ і замісць заявили проводови німецької держави, що прийшов останній час купити мир за всяку ціну, та замісць обмежитися на чистій обороні, продовжував чимраз слабші наступи, поки не виснажив усієї сили Німеччини і не довів Німців до невідкличної катастрофи.

В світлі останньої ділеми: або відповідним упорядкуванням відносин на Сході спасті з програної війни, що можна, або в останнє зagrati на повну перемогу Німеччини, дуже рельєфно зарисовується в книжці Гофмана берестейський мир. Большевики поставили його в площі „миру без анексій і контрибуцій“. Австрійська дипломатія в особі міністра закордонних справ Черніна (Czernin) ухопилася за це гасло руками й ногами, бо в наддунаїській монархії йшов уже повний розвал і вона боялася, що поплатиться за війну. Німецька дипломатія — державний секретар Кільман (Kühlmann) — уважала ідею „без анексій і контрибуцій“ гачком, на який можна буде спіймати Антанту на переговори. Болгарські політики (Попов) довго відмахувалися, бо воєнною метою Болгарії якраз і були анексії (Добруджа й Македонія). Коли-ж після довгих торгів поміж представниками Центральних Держав приято „без анексій і контрибуцій“, то німецьке вище командування (Гінденбург і Людендорф) обурілося, бо в нього були пляні анексії деяких частин Польщі з 2.000.000 мешканців: воно-ж грало *va banque* на повну перемогу.

В атмосфері розбіжності поглядів не тільки представників окремих держав центрального блоку, але й німецької дипломатії й військових кол — при чому Гофман займав більш-менш посередині становище — й відбувалися берестейські переговори. З самого початку вони дали перевагу дипломатам Центральних Держав. Большевикам заявлено, що „без анексій і контрибуцій“ треба розуміти так, що області давної Росії заняті австро-німецькими військами відпадають від Росії в силу — самовизначення націй, проголошеного большевиками. „Йоффе неначе по голові вдарено“ — каже Гофман. Гроздило розбиття переговорів. Большевики поїхали в Петроград за інструкціями. Чернін попав у розпушку, маючи наказ без миру до Відня, в якому починалися голодові розрухи не поверталися. Він заговорив про сепаратний мир. Ось фон, на якому виступила українська делегація (Севрюк і Любинський) й осягнула свої надзвичайні успіхи.

Вона прибула у Берестя, коли большевицька делегація вернула з Петрограду під проводом Троцького, і сей перемінив берестейські переговори в естраду, з якої голосив світови большевицькі клічі. Не було ніякої зможи припинити пропагандний запал Троцького й примусити його стати на реальний ґрунт переговорів про практичні проблеми. Австрійці денерувалися. Тут виявився вихід: сепаратні переговори з Українцями, щоб ними присилувати большевиків перейти до річевих дискусій.

Розпочав їх Гофман за згодою Черніна. Українська делегація зажадала прилучення до України Холмщини й українських частин Галичини та Буковини. Гофман на перше домагання погодився „бо — як каже — вважав і вважає самостійну Польщу за утопію“, а друге

назвав „у доволі різкій формі“ — безсомністю. „Вони (Українці) видко очікували такої відповіді, а все-ж відповіли найбільш вічливо, що віднесуться до Київа за інструкціями.“ Наспільні інструкції. „Те було кепсько для Австрії, що її важкого положення ніяк не можна було перед Українцями затаїти.“ „Я — пише Гофман — подивляв у тих днях молодих Українців. Вони без сумніву добре знали, що, окрім евентуальної німецької підтримки, за ними (за Центральною Радою) ніщо не стоїть, і що їхній уряд є фікцією. Без уваги на це, вони держалися в переговорах із графом Черніним раз поставленіх вимог і не відступили від них ані на волос. Мир з Україною підписано.“ Був це важкий удар для Троцького. Після деяких пручань (відїзд большевицької делегації й похід Німців над Балтиком) і большевики мусили пристати на мир.¹¹

На розділі книжки Гофмана про берестейський мир й варто спинитися довше — бо з нього видко з одного боку наскільки неймовірно прихильні міжнародні умови зустріла була Україна в початках 1918-го року, на починах свого державного існування, і відкіль вони вийшли, що берестейський мир був для неї такий вигідний, з другого-ж боку наскільки обективно неоправданою була тогочасна надія німецького вищого командування на повну перемогу, раз під час берестейських переговорів так яскраво зарисувалася нездібність у першу чергу Австрії далі вести війну. На загал беручи, книжка Гофмана, висвітлюючи багато подробиць, має велику вартість у звязку з усією післявоєнною мемуарною німецькою й австрійською літературою, як її доповнення.

Василь Кучабський

Магатма Ганді

З кінцем грудня минулого року (28. XII. 1923 до 3. I. 1924) відбувся у Коконаді в південній Індії 38-ий індійський національний конгрес, на якому явилося не менше, як 6.000 делегатів і 100.000 учасників. Учасників явилося так багато, що треба було збудувати для них окреме місто шатер, Ганді Нагар, з яких найбільше, зроблене з грубого ручно тканого полотна, містило 15.000 місць. Чотири тисячі місцевих людей зголосилося до послуг комітетові, а понад 500 добровольців удержувало порядок.

І цей величезний конгрес, під проводом свого президента, Могамеда Алі, одноголосно поставив домагання до англійського правительства, щоб воно негайно випустило з тюрми Магатму Ганді.

Хто-ж цей Ганді, якого дух вітав над конгресом?

Магатма Карамханд Ганді — це провідник індійського національного самостійницького руху, який здобув собі таке поважання й такий послух між індійською людністю, що треба було тільки його слова, щоб підняти її до активної боротьби за визволення Індії з під англійського панування. Щоб не допустити до цього, Англійці перед двома роками увязнили Ганді й засудили його на шість літ тюрми, думаючи, що самостійницький рух без провідника притихне або прибере менше небезпечні форми. Однаке споді-

ваники Англійців не цілком здійснилися. Рух ведений Ганді змінив дещо свій характер, та не припинився й англійське правительство пішло на уступки й 5-го лютого випустило Ганді на волю, буцім-то для поратування здоров'я.

Ганді родився 1869-го року в Порбандарі, де його батько був головою міністрів малої пів-самостійної держави. Належав до секти Джайністів, що держаться принципів не-крайдження і не-насиливання. Богацтво, інтелігенція і культура дали йому можливість здобути широку освіту. В 1888—1891 він студіював в Лондоні, а по повороті почав адвокатську практику та скоро (з 1893) виступив як агітатор у національно-політичних справах Індії, наперед в Південній Африці (до 1914), потім в Індії.

Ганді одна з найпопулярніших осіб в Індії. На нього звертаються очі 300 міліонів індійського населення, а 12 міліонів його найближчих прихильників уважає його не то своїм провідником, а пророком. Бо Ганді має в собі справді щось із великих релігійних провідників.

Він боєва натура, але не жажде крові, кровової боротьби, а хоче безкровними заходами, ширенням любові близького присилувати своїх ворогів до признання справедливості і до уступок. Він глибоко релігійний. Під час свого побуту в Європі, у Лондоні, він заглиблювався в студіювання християнської релігії. „Бесіда на горі“ робила на нього велике враження й він перейняв відомі засади „не противитися злу“ й „любити своїх ворогів та молитися за них“, які зближують його до науки Толстого. Толстого твір „Царство Божє внутрішнє“ зробило на нього навіть велике враження.

В часі своєї діяльності у східно-африканських колоніях, де ставав рішуче в обороні, своїх земляків-іммігрантів, наражуючися кілька разів на тюрму, зродилася в нього його провідна ідея боротися пасивним опором, яку він висловив трьома словами: non-resistance, non-violence і non-cooperation (себто без відпору, без насильства, без співробітництва). Однака ця пасивна резистенція перемінилася з часом в одностайний боєвий фронт проти англійської насили.

Основою Гандієвого гасла народного опору зводиться до двох принципів „svadeši“ і „ahimsa“. „Svadeši“ означає бойкот англійських товарів і виробів. Цей бойкот розроблений майже в цілі систему, щоб при помочі цього відродити Індії від господарської залежності Англії. Між іншим Ганді виступає проти всякої машинізації й індустріалізації, що поневолюють народ. Ганді змагає до домашнього промислу, що колись процвітав і не було тоді голоду, а тепер є. Ганді проти панування чужинців, що перемінюють Індійців у жебраків, проти експорту, що живить чужинців, і проти приливу європейських фабрикатів, що вбивають місцевий промисл. Ці ідеї прийнялися швидко в Індіях і в 1920-ім і 1921-ім році прийшло до бойкоту англійських товарів.

Другий принцип „ahimsa“ значить не убий і його придержується Ганді кажучи: „Маємо одного Бога, якого бачимо в Корані, в Біблії, Зенд-Авесті, Талмуді і Бгаґавадіті. Це Бог Справедливості й Любові. Не можу ненавидіти Англійця ані жадного другого чоловіка. Я

писав багато і говорив багато проти англійських інституцій, особливо проти тих, що їх вони завели в Індіях. Це продовжуватиму, доки житиму. Не вважайте, що коли осуджуємо систему, то тим самим осуджує чоловіка. Це робитиму й до кінця життя. Моя віра наказує мені любити його як самого себе.“

Останній національний конгрес проголосив новою потрійний бойкот, себ-то бойкот державних шкіл, судів, всіх парламентарних інституцій та всіх англійських товарів. Конгрес оголосив до всіх Індійців відозву, щоб скинули з себе англійські матерії й не брали англійських товарів. Однака сам Ганді відступив, ще в тюрмі, від головного свого гасла не-кооперації. Й інша поважна частина Індійців (як ось звісний письменник Р. Тагор; пор. його роман „Дім і світ“) противна акції проти європейської культури взагалі.

Звісний французький письменник Ромен Роллан написав окрему книжку про Ганді (Париж 1923, Librairie Stock), виришки з якої подамо пізніше.

З.К.

Гріб Тутанхамена

ВІД деякого часу увага цілого світу, не зважаючи на преріжні політичні й економічні справи, звернена на далеку, соняшну долину Нілю, де два Англійці: лорд Карнарвон і його помічник Картер взялися до розкопання одного з нерозсліджених досі гробів фараонів. Гріб сей мав містити в собі мумію Тутанхамена¹.

По смерті Аменхотепа III засів на тебанськім троні його син Аменхотеп IV. Своє панування розпочав цей володар дуже революційним кроком: замісць безконечної кількості богів і божків оголосив він правдивим богом творця світа й сонця та його символ Атон, соняшний кружок. Ся реформа викликала завзяття борбу з кастою жреців і Аменхотеп IV мусів перенести свою резиденцію до Амарни. Тут під його вмілим проводом розцвіла нова культура, новий напрям в мистецтві, що його египтологи назвали „мистецтвом Амарни“. Цей напрям був надто реалістичний, своїх основ шукав він у вірнім по можності наслідуванню природи, а в прикладнім мистецтві дав дуже богатий матеріал нових, невиданих ще в Єгипті думок і пошукувань. Аменхотеп IV не мав сина; своїм наслідником іменував він ще за свого життя свого зятя Тутанхамена, що по смерті тестя засів на троні фараонів. Надто молодий і недосвідний Тутанхамен не міг мабуть опертися на реакції, викликані жрецями, і, покинувши реформи свого тестя, вернув до давніх богів, приймаючи як фараон ім'я Тутанхамен. Помер ще молодим, правдоподібно наглою смертю.

Його віднайдений гріб розкопали остаточно при помочі цілого апарату останніх технічних уліпшень. Відкриття гробу Тутанхамена стало жерелом цікавості цілого світа, а саме тому, що в парі з працями коло розкопування гробу ішли цілі легенди, оперті на якихсь містичних забобонах про пімсту королівських мумій. Причину до цих поголосок дала ця обставина, що

¹ Диви наш образковий додаток до ч. 8. Р.ед.

лорд Карнарвон помер перед відкриттям гробу, в наслідок укусення мухою „це-це“. Незаліжаний Картер, наперекір пророцтвам про його близьку смерть, довів діло до кінця.

Гріб Тутанхамена представляє для історії єгипетського мистецтва неоцінений скарб. Є се один з найбоатших гробів фараонів. Він складається з дового коридора, що веде до великої світлиці, яка має два виходи: один веде до властивого гробу, другий до скарбової комори. В світлицях і скарбовій коморі знайдено велику кількість найріжніших предметів, прикрашених чудовими різьбами і дорогими каміннями та покритих золотом. Треба зауважити тут передовсім прегарні ложа з різьбленими головами львів, гіпопотамів і биків. Дальше чудовий трон з різьбами. Всі різьби, а передовсім велика плоскорізьба, що зображує фараона і його жінку, вдає досконалістю й свободою композиції, сильним реалізмом виконання, знаменитістю лінії і правильністю пропорції¹. Голови львів з королівських ліжок є модельовані неначе з природи і відбивають від шаблонових і конвенціонально-сухих ліній інших різьб з епохи Рамзесів. В гробі знайдено цілий ряд пречудових скринь зі золота, слонової кости, прикрашених емалю і дорогими каміннями. Дуже гарні є різьби на одній з возвізних скринь. Представляють ряд невільників взятих з поміж Азіятів і Муринів, і тут, чи не вперше в єгипетському мистецтві і взагалі у мистецтві сперед 1400 літ перед Христом бачимо як найдокладніше моделювання характеристичних присмак найріжніших рас. Мурини з грубими устами, Фенікці і Асирійці з характеристично зачесаними бородами, скоплені великим талантом, в незвичайно влучних пропорціях, в позах дуже важких для різьблення. Дуже интересні є статуй вартівників перед дверима саркофагу фараона, як також дуже старанно виконана плоскорізьба, що представляє одну з улюблених мабуть королівських балетних танцюристок. Символ фараона, яструб Горус, носить на голові Атон — сонячний кружок з гієрогліфом імені Тутанхамена².

Сама мумія знаходиться в кількох величавих, золотом критих, поволоках. Картер знайшов чудову матерію-тканину, що заховалася знаменно доині, а яка покриває цілий саркофаг. Дуже велика кількість дрібних предметів: палиці, моделі возів і королівських човнів проводили фараона до місця останнього відпочинку.

В сучасну хвилю закрито гріб на приказ єгипетського уряду, який жадає деяких особливих умов на дальнє провадження праць³. В кожнім разі Картер зумів сфотографувати цілий гріб і мумію, а більшість здобутих предметів, з яких кілька репродукуємо одночасно в сім числі, перевезуть до Лондону, де вони збогатять і так вже незвичайно богаті єгипетські колекції Британського музею.

К. Д.

¹ Диви наш образковий додаток до ч. 1. Ред.

² Диви образковий додаток у сьому зшитку; згодом, подамо ще інші зразки. Ред.

³ По останнім відомостям, уряд позволив знову вести дальші досліди. Ред.

М. Гоголь по німецьки

В останніх часах німецьке суспільство звернуло більшу увагу на твори Гоголя. Появилися не тільки переклади поодиноких творів, як напр. „Мертвих душ“, „Вія“ (Tchitschikovs Reiseerlebnisse oder Die toten Seelen. Leipzig, Insel-Verlag, 1923; Wij. Eine Volkslegende, übertr. v. K. Nötzel, mit 6 Rad. v. Dietz Edzard. München, Pflüger [1924]; Das Bildnis, illustriert von Masjutin. Stuttgart, J. Hoffmann, 1923) і т. д., але й великі збірні видання зі вступами, поясненнями й бібліографічним апаратом (напр. пятитомове видання видавництва „Propyläenverlag“ [1923]). Відгребано навіть давно забуті статті Гоголя й сучасні читачі можуть мати приємність читати, що Гоголь писав про українські народні пісні (Gogol und die kleinrussischen Volkslieder в „Prager Presse“ з 12. січня ц. р.) й на добром прикладі бачити, звідки йшло живуче джерело Гоголевої творчості.

З видань поодиноких творів Гоголя слід згадати дуже гарний переклад „Петербурзьких оповідань“, зладжений відомим перекладачем Олександром Еліясбергом і виданий мюнхенським видавництвом „Drei Masken - Verlag“ у серії „Russische Bibliothek“ (Nikolai Gogol. Petersburger Erzählungen. Deutsch von Alexander Eliasberg. [1923]). Скільки я міг переконатися при читанні книжки, переклад читається гладко й свободій від помилок, які часто стрічалися у деяких давніших перекладчиків, мало знайомих з мовою оригіналу. До цього збірка, в якій переложено п'ять оповідань (Ніс, Портрет, Шинеля, Невський Проспект і Записки божевільного) видана дуже гарно й чепурно й певне знайде своїх читачів серед Німців, що тепер залюбки звертаються не тільки до московської, але й до української літератури (переклади Винниченка, Коцюбинського, Лепкого і т. д.).

З. К.

З минулого

САМЕ перед війною животів у Київі Український Клуб „Родина“. Російські урядовці добре виконували циркуляр Столипіна, згідно якому: „съ точки зрѣнія русской государственной власти украинская культурная работа представляется крайне нежелательной и противорѣчить всѣмъ начинаніямъ, которыя правительство проводитъ по отношенію къ бывшей (!) Українѣ“. Отже навіть доклади забороняли робити по-українськи, не дивлячись зовсім на зміст. Після того, як членові Ради Старших Клубу, інж. П. Ол. Ковальову, заборонено відчитати реферат про Пітагорову теорему, відому серед школярів під призвіщем „Пітагорових штанів“, — в одному з петербурзьких часописів надруковано такого вірша:

Полночь. Поле. Бугоръ.
На бугрѣ Піеагоръ.
Но увы какое горе,
нѣтъ штановъ на Піеагорѣ!
Отчего же ихъ нѣтъ?..
Отвѣтъ: —
Оттого что здѣсь Україна,
а въ Українѣ чрезвычайно
нежеланныи и вредны
Піеагоровы штаны.
Вѣдь хохлы, народъ и бары
носить только шаровары... .

Переказав П. К.

Літературно-наукова хроніка

Україна й Українці в данській енциклопедії

ЗНАНА в Данії та інших скандинавських країнах енциклопедія Сальмонсена виходить другим виданням¹. До останнього часу звільсяло 15 томів (A.—L.). Форматом, друком і зовнішнім виглядом видання дуже нагадує знану німецьку енциклопедію Брокгауз та перевищує її останню щодо якості паперу й виконання ілюстрацій. Це видання найкраще з усіх скандинавських та складає гордоці данського друкованого слова останнього часу, та на жаль, воно не може цілком задоволити Українця, якому залежить на правдивому інформуванні чужинців про свій край, народ і культуру. Всі замітки, які торкаються України й Українців, писані слідуючими особами: Hatt, G., Dr. phil. (історія й географія), Jacobsen, N. H., St. mag. (ріжне), H. Grone Frk., Mag. art. (література). Всі автори користали головно зі старих російських джерел, доповнюючи їх зовсім випадковими й навіть неправдивими відомостями. Наперед не бачимо жадної одностайноти у термінології. Назви „Мала Росія“, „Південна Росія“, „Україна“ і „Південно-західна Росія“ мішуються одна з одною. Найбільша плутанина помітна в політико-географічних замітках G. Ht., що торкається ріжких міст, місточок і земель України.

Для зілюстровання сказаного та спонукання наших наукових і видавничих закладів увійти в звязок з данським видавництвом для справлення помилок та вміщення річевих інформацій у дальших томах (M.—Z.), принаймні під *Ukraina i Ukrainska Literaturen* подаю головніше висліди поверхового перегляду 15 томів.

Charkov — „місто Південної Росії, навколо якого мешкають переважно малороси ...“. Cherson — „місто Південної Росії ...“. Ні слова про гетьмана Богдана Хмельницького, хоча зо-дзві сторінки писано про всіляких польських Хмельницьких (вчених, шляхтичів, нечуваних письменників і т. і.). Нічого про гетьмана Петра Дорошенка. Dragomanow — „російський вчений і письменник“. Фізична карта Європи з написом від Чорного до Білого моря Russland. Fastov — „місточко Південно-західної Росії...“. Таблиця державних прапорів цілого світу (Flagkort) містить у фарбах, поміж іншим, й прапор з написом „Ukraine“, — внизу білий, на-горі блакитний з жовтим тризубом (з хрестиком з лівого боку). Franko Ivan Jakovlevitsch — „малорос“. Jakaterinoslav — „місто Південної Росії“. Jelisavetgrad — „місто Південно-західної Росії ...“. Kijev, poln. Kijov — „губернія в Малоросії (Україна) ...“. Kijev — „столиця України“. Тут же подано історію Кієва: 882—1169 — столиця Росії, 1240 — Татари, 1320 — Литва, 1569 — Польща, 1654 — Росія, 1917 — Україна, 1918 — німецький наїзд ...“. — Директорія, далі большовики та в „серпні 1919 р. здобули це місто українські піонери під проводом команданта Петлюри ...“. Економічне значення Києва вміщено в словах („центр російської цукрової індустрії“). Kulisch — „малоросійський етнограф, історик і поет“, Kostomarov — „російський історик ...“, Lillerussland (Ukraine) — „Малоросія: губернії Кіев, Чернігів, Полтава й Харків ...“. І тільки!

Марібо, 25. I. 1924.

Студ.-інж. П. К.

Гуцульське мистецтво на московській виставці

На всесоюзній сільсько-гospодарській виставці у Москві, серед виробів домашнього промислу кустарів з ріжких губерній України, був куток з виробами домашнього промислу Гуцульщини. Ці річки виставив маляр Розсадовський, який ще до війни відвідував Галичину. Він побував трохи не у кожному гуцульському селі, малював, фотографував і збирав вироби домашнього промислу.

Свою збірку забрав Розсадовський у 1912-ім р. з собою у Туркестан, де йому царська адміністрація призначила буда жити, — виславши його за межі

¹⁾ Salmonsens Konversations Leksikon. Anden Udgave. Redigert af Chr. Blangstrup.

України за те, що заходився коло влаштування мандрівної виставки творів кращих художників-малярів, з ціллю популяризації серед українського селянства рідного мистецтва. Тепер Розсадовський, улаштовуючи Туркестанський Павілон на виставці в Москві, помістив у окремому відділі і свою збірку з написю: „Куток Гуцульщини у Східній Галичині, частині українського народу під Польщею.“

Експертна виставкова комісія признала відомим гуцульським артистам Шкраблякови і Миронюкови, яких вироби були виставлені, почесний диплом першого степеня і наділила їх як селян тзв. натурпремією, приладдями сільського хазяйства. O. F. L.

Етнографічна карта Чехословаччини

ПРОФ. А. БОГАЧ працює над етнографічною картою Чехословаччини, що з'явиться в 8 красках накладом товариства „Narodopisna - Společnost Česko-slovenská“. Карта матиме розмір 1 : 500.000; на ній будуть теж нанесені граници повітів і найважніші місцевості.

3. К.

Чеська Національна Бібліотека

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА Республіка, хоч має багато гарних державних і приватних бібліотек, досі не має подібної національної бібліотеки, як віденська надворна бібліотека (Hofbibliothek), берлінська державна бібліотека (бувшя Königliche Bibliothek), паризька Bibliothèque Nationale або вкінці Всесвітньої бібліотеки Української Держави у Києві. Тепер на сторінках чеської преси обговорюється справа засновання такої бібліотеки. Між іншими відомий чеський бібліограф і директор новооснованої бібліотеки Чехословачького парламенту dr. Z. Tobol'ka пропонує (в „Naše Doba“) не гаючись зорганізувати таку бібліотеку в „Клементінум“ кладучі в основу т. зв. „Bibliotheca Nationalis“ празької публичної й університетської бібліотеки та бібліотеки олумунецького Національного музею. За скорим заснованням Національної Бібліотеки промовляє теж (у „Prager Presse“) проф. dr. Tille, тільки радить приступати до діла обережно й протиється поділам дотеперішніх бібліотек.

3. К.

Шлезьке етнографічне товариство

ЕТНОГРАФІЧНІ СТУДІЇ у Німеччині звязані з більшого з плеканням локальної історії й немає майже околиці, яка не малаб своє місцевого наукового органу, присвяченого „краєзнавству“ (Landeskunde), а попри те є етнографії даної території. Таких органів перед війною було дуже багато, але їх тепер ще їх чимало й інтерес до них не вгаває. Не зважаючи на тяжкі умови видавничого руху, багато передвоєнних журналів зачало на ново виходити, а крім цього з'явилися й нові як напр.: Niederschlesien (1921) і Niederdeutsche Zeitschrift für Volkskunde (Hamburg, 1923).

Особливо живі краснавчі й етнографічні студії провадить на Шлезьку місцеве етнографічне товариство у Бреславі. Воно вже від 24 літ видає свої „Записки“ (Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, hrg. von T. Siebs, Bd. XXIV, 1923), а побіч цього „Збірники“ (Beihefte) — досі 3 томи — „Шлезькі перекази“ (Schlesische volkstümliche Ueberlieferungen) — досі 11 обємистих томів —, їх етнографічні студії „Wort und Brauch“, яких досі з'явилися 15 томів. Видання Шлезького Етнографічного Товариства приносять дуже багатий матеріал для етнографії і етнології цієї пограничної території, на якій сходяться й перехрещуються впливи трьох народів німецького, польського й чеського. Накладом товариства з'явилися дуже цінні й багаті праці та збірки Fr. Foigta: Шлезький вертеп, P. Drechslera: Звичаї, обряди й вірування на Шлезьку (2 томи) і P. Kinau'a: Шлезькі перекази (6 томів). Зокрема багато цінного матеріалу поміщено у „Записках“ товариства, редактованих проф. бреславського університету T. Zibsem, де попри етнографію оголошено багато праць з поля філології, історії, історії мистецтва і т. д.

Цього року „Шлезьке Етнографічне Товариство“ обходить 30-літній ювілей свого існування й 25-літній видавання „Записок“. З цього приводу бажаємо йому дальших успіхів.

3. К.

Як обходиться з оправленими книжками?

„BÖRSENBLATT FÜR DEN DEUTSCHEN BUCH-HANDEL“ подає за американським поученням кілька корисних порад, які не зашкодить подати і до відома наших читачів.

Богато людей не вміє отворити книжок, отвіраючи їх сильно й тримаючи картки обома руками, через що заломлюється хребет та ушкоджується переплет. Так само не можна перегинати книжки, бо тоді легко випадають картки. Найкращий спосіб, щоб книжки не нищилися, такий: положити книжку хребтом на стіл і повільно рукою притискати до стола вперед передню обгортуку, а потім задню. Після того, тримаючи листки книжки в руках, треба отворити кілька карток з кінця й кілька з початку книжки й притискати їх звільна й осторожно аж поки не дійдеться до половини книжки. Це треба робити два або три рази. Особливо треба вважати на свіжо оправлені книжки. Вони повинні перш усього лежати або стояти нераз і кілька місяців між книжками або під книжками.

Театральна хроніка

Ювілей 25-літньої артистичної праці Павла Чугая

ТЕАТР „ПРОСВІТИ“ В УЖГОРОДІ під управою Загарова відсвяткував дня 16-го лютого с. р. ювілей артиста Павла Чугая. З надісланих привітань зі Львова, Праги, як і з поодиноких місць Карпатської України видно, що наше громадянство належно оцінює артистичну діяльність Павла Тимофійовича.

Павло Чугай родився 1880-ого р. в Катеринославі. В театр поступив 1899-ого р. Він принадлежав до таких театральних труп: Суходольського — Гайдамаки — Світлова, Ярошенка, Салатовського, Паламаренка, Садовського, Державного Театру в Кієві, вкінці в Ужгороді. П. Чугай є майстром нашої народної драми й комедії. Один з його товаришів, який знає Чугая майже від найкращих його літ, ось такі ролі уважає за найліпше ним виведені: Юрка в „Батраках“ Білої, Виборного в „Натації Полтавці“, Калістрата в „Борці за волю“ Тогочного, Хоми в „Чумаках“, далі Хоми в „Ой не ходи, Грицю“, Митрохвана в „Брат на брата“, Хоми в „Назарі Стодолі“, Карася в „Запорожці за Дунаем“, Коваля в „Невольникові“ Кропивницького, Яненка в „Гетьманові Дорошенкові“ Чернігівської, батька в „Сусти“ Тобілевича. Наш танець національний належить також до класичних його виступів. Хто бачив Павла Тимофійовича в „Вечерніцах“ Ніщинського, у „Вію“ Гоголя, як він виконує свій козацький танець — з шаблюкою раз — виконавця не забуде.

Ювілей відсвятковано виставою Гавптмана „Візник Геншель“ з п. Чугаєм в головній ролі. До звеличення свята причинились гарною грою: Морська, Соловчова, Мошкевич, Певний, Сім'янович, Базилевич, Левитський і ін.

Ужгород, 20-го лютого 1924. Волод. Безушко

„МІСТЕР ПІМ НЕ ХОЧЕ ПЕРЕШКОДЖУВАТИ“ — називається нова комедія англійського письменника Вернарда Шо, яку зачинає виставляти театр „Tribüne“, при Берлінській вулиці у Шарлотенбурзі. Сама комедія обертаєтьсяколо „розсіяних“ інформацій Піма, який вічно не має часу й тому ніколи не може доповісти до кінця одної історії, що грозить розбиттям подружнього спокою одного англійського подружжя. Однаке вкінці, в останньому акті, Пім таки має змогу докінчити своє оповідання й справа кінчиться щасливо. Но не тільки подружжа може далі вести своє спокійне, хуторянське життя, але ще й доля допомагає й одній молодій парі станути щасливо перед вітarem.

Комедія змістом не багата й навіть не надто „комічна“, але вона вдергіться довго на сцені, бо грають її самі кращі сили. Ваксман як „м-р Пім“ викликує відразу веселий настрій, який піддержує далі п-і Зандрок як сільська тітка, маломовна, але різна й рішуча. Особливож неизрівано чарівно грає Кетті Ахенбах, для якої ця річ якби умисне написана.

Її діялоги слухається з справжньою насолодою й ніхто не дивується, що їм піддається і такий сільський медвідь як пан Ліхтенштайн. До ансамблю достроюються Кете Гак і Шредер.

З. К.

Музична хроніка

„Борис Годунов“ в Берліні

НАКІНЕЦЬ, походивши по різних провінційних сценах, твір Мусогорського († 1882), скомпоновані на поч. сімдесятих років, завітав у Берлін. Вистава „Бориса Годунова“ у Große Volksoper — це високомистецький чин. Під музичним проводом генерального директора музики Шенкара, пересунулося перед очима видців 9 образів, декорації до яких створив Г. Зальтер, а проф. Дарнальс був режисером.

Л. Шюцendorf уособлював Бориса, підіймаючися у смертній сцені до найвищої демонії. Побічного, всі ролі в найкращих руках: співаків Гопріца, Гутмана, Гарруди і Ніссена, та співачон Малкини, Гарт-цур-Ніден, Фульдауер і Шевчик. Безмірні оплески при кінці вистави свідчили про живе зацікавлення видців. Хто хоче добре пізнати духа Росії, нехай іде і слухає „Бориса“.

Hans Beck.

„КАІН І АВЕЛЬ“, драматичний твір І. М. Орлова, виданий „Українським Словом“ у Берліні, діється незабаром музичної ілюстрації. Пише її б. професор одеської музичної академії В. Бржосьовський.

Б.

З БЕРЛІНСЬКИХ МУЗИЧНИХ СЦЕН. Пере томлена безнастannoю працею і нервовим життям теперішності людина потребує тепер більше як перше легкої розривки й забави. На заході зрозуміли добре ці новочасні потреби та впровадили в життя новий рід театральних вистав — геєве у т. зв. music hall-ах, що стоять по середині між оперетою й кабаретом, а від опери перебрали зверхню бліскучість одягів та декорацій. „Revue“ — опановують тепер парижьську й лондонську сцену й не минули і Берліна. І тут для цього мається кілька більших театрів і менших сцен, передовсім „Admiralspalast“ і „Komische Oper“. У „Admiralspalast“ в часі війни й деякий час після неї ішли прегарні балетові продукції на ледовій арені, сьогодня там виставлюють дотепні сцени Drunter und drüber, яка від давшого часу притягає місцеву й замісцеву публіку дотепним змістом образів, гарною виставою і перш за все дуже добірним вибором артистів (Метелька, Уші Елгот і і.).

Великою популярністю тішиться і новинка „Комічної Опера“: Die Welt ohne Schleier, яку виставлено спрвді прегарно. Директор Кляйн не жалував ніяких коштів, щоб дати річ з кожного боку як найбільше ефектовну. Декорації, сценічні уладження, виеквіповання балету в численних образах (як напр. праліне, живий свічник, у гаремі і т. д.) мусять викликати справжній подив, особливо коли на такому тлі виступають такі добрі сили як опереткова співачка Ельза Берна й улюбленій комік Арнольд Рік.

З. К.

Берлінська хроніка

Д НЯ 18-го лютого відбулися перші конститууючі збори „Допомогового комітету збігцям із західно-українських областей“ (Hilfskomitee für die Flüchtlinge aus den westukrainischen Gebieten). На зборах прийнято статути, які негайно внесено до зареєстровання, намічено найближчий план діяльності й вибрано виділ, зложений із д-ра Юліяна Бачинського (голова), п-ні Ю. Зеленевською, п-ні Куниншевою і п-ні К. Радика й Вас. Кучабського. Вибрано теж трьох членів ревізійної комісії (Ф. Королів, др. З. Кузеля й проф. Б. Лепкій) і відпоручників до „Спілки Обеднаних Організацій“. Звідомлення ініціаторів зборів виявили, що тепер у Німеччині пробуває кількасот незасібних збігців та емігрантів із західно-українських земель (Галичини, Волині, Полісся, Підляща, Буковини, Чехословаччина й Австрії), та що як найскоріше треба піти їм на поміч.

ЗВОРИ СОЮЗА СТАРШИН відбулися в суботу, дня 16-го лютого при численній участі членів. Після уділення старому виділові абсолюторії вибрано новий виділ та рішено що тижня відбувати сходини як уладжувати фахові виклади.

СПІЛКА ОБЄДНАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ радила ми-нувшої суботи над уладженням Шевченківського свята у Берліні. Для переведення справи вибрано окремий комітет.

УКРАЇНСЬКО-ЕСТОНСЬКИЙ ВЕЧІР відбудеться в суботу, дня 1-го березня в кімнатах „Української Громади“ у Берліні.

Огляд часописів

ZEITSCHRIFT FÜR GEOPOLITIK. I. Jahrgang, 1924, Heft 1, Januar. Прекрасно видаваний новий часопис (Kurt Vowinkel Verlag, Berlin-Halensee) містить у першому зишитку Ф. Гессе — „Закон ростучих просторів“ (взаємні між кількістю людності і залюдненим простором); Е. Обст — „Геополітичні провідні лінії європейської Росії“ (сю статтю обговоримо окремо); К. Гавсгофер — „Єдність монсунових країн“; Ф. Тернер — „Природні основи американського державного розвитку“; Г. Лавтензах — „Середземні моря як геополітичні поля змагань“. Геополітична хроніка: Старий, Атлантичний (Америка) й Індо-Пацифічний світи.

SÜDDEUTSCHE MONATSHEFTE, Heft 5, Februar 1924, з другим наголовком Die Ukraine und Deutschlands Zukunft, в цілості присвячені українським справам. Зміст зишитка такий: Від Редакції: Україна ї будучість Німеччини. Dr. W. Stöbe: Наглядна карта України. B. Braatz: Відбудова Росії — Чехословаччиною. Проф. dr. M. Span: Німецьке післанництво в Середній Європі. Проф. dr. M. Вольф: Україна. Проф. B. Lepkij: Душа нашого народу. B. Korolenko: Старий дзвононар (переклад Люсії Dír). Проф. dr. P. Rorba: Україна як європейська проблема. Dr. G. Maysinger: Німецькі інтереси на Україні. Українські селянини та нова російська державна господарка. Царський дипломат (M. Палеолог) про Україну у світовій війні. Майор K. Dörringer: Німецький похід на Україну 1918. Майор G. Franz: Вбивство маршала Айхгорна у Київі. Генералмайор dr. K. Гавсгофер: Евразія? Проф. dr. A. Dír: Україна правітчиною Індогерман. Голод на Україні (з приводу книжки Герасимовича). Французький твір про Україну з 1650 (про Боплану). Східна Європа ї ми Німці.

Надіслані книжки й журнали

(Редакція просить Редакції й видавництва присилати свої публікації до рецензії)

Видання фонду „Учітесь, брати мої“:

ШЕВЧЕНКОВА КРИНИЦЯ. Думки про Бога, людей і Україну з творів Шевченка вибрали і впорядкували Володимир Дорошенко. Львів, 1922.

ІВАН КРИПЯКЕВИЧ. Історія Козаччини для народу й молоді. Львів, 1922.

МИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ. Начерк історії українського мистецтва. Перша частина. Львів, 1922.

СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ. Україна наша рідний край. Коротка географія. 2. вид. Львів, 1921.

ОМЕЛЯН ТЕРЛЕЦЬКИЙ. Історія української держави т. I. Княжа доба. Львів, 1923.

Історична Бібліотека „Просвіти“:

ч. 1. I. K. Безіменні герої. Львів, 1923.

ч. 2. I. КРИПЯКЕВИЧ. Княжий город Галич. Львів, 1923.

ч. 3. ЮРА ШКРУМЕЛЯК. Битва під Зборовом 1649 р. Львів, 1923.

ч. 4. ВАСИЛЬ ВОНИЦЬКИЙ. Холмщина і Підляшшя в часі визвольних воєн Хмельницького. Львів, 1923.

ч. 5. ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ. Оповідання столітнього діда про Запорожців. Львів, 1923.

Журнали:

РОГАТИНЕЦЬ. Ілюстрований журнал культурного життя повіту. Рік II, ч. 2, за лютий 1924. Рогатин.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК „ПОСТУП“. Виходить що місяця. Річник IV, чч. 1 і 2, за січень і лютий 1924.

НАШ ПРИЯТЕЛЬ. Часопис для української молоді і шкільних дітей. Рік III. Лист 1 і 2. 1924. Жовква, 1924.

NOVA HRVATSKA. Politicko - naučni mjesečnik. List akad. kluba „Hrvatska Narodna Omladina“. Izdavaci i vlasnici „Redakzioni odbor“. God. I. Br. 1. Zagreb, 15. siječnja 1924.

Листування

Лист з Софії

З тої пори, як я писав до Вас, скочилися тут великі події... Які, — знаєте певне з газет... Сумно. Немає з ким і ні для кого працювати... Єсть люди... Алеж іх думки за шматок хліба, — правда дуже тяжкого й гіркого, звичайно емігрантського. Дай же Боже всім нам діждатися того щасливого дня, коли зустрінемося там, на рідній батьківщині. Може й на руїнах, але на рідних. Будемо їх доводити до ладу, будемо будувати не емігрантські „притулки“, а свої власні домівки, хоч не пишні, а все таки свої.

Тут, за це повсякчасно турботую про шматок насущного, духовні потреби відходять кудись далеко, ніби щось неважне й не конче потрібне.

А все ж таки і в Софії маємо свій „притулок“. Дуже бідний, алеж і за такий най буде Богові слава. Бивають там вечірки, маленькі концерти, національні свята, тощо. Збирається наша емігрантська громада, щоб хоч на хвилину забути про свої злидні. Ніби лекше стає тобі на серці, як побачиш, що не сам ти оден серед далекої чужини. Біда тільки, що мало інтелігенції, справжньої інтелігенції. Нема кому кинути живе зерно в цей чорний ґрунт.

Отже тільки тепер збираємося вийти в люде, — будемо влаштовувати Шевченкове свято для всіх, прилюдно, а не для самого тільки „притулка“, як водилося до цеї пори. Будуть прочитані реферати на болгарській, французькій та українській мові по всіх більших містах Болгарії, а в Софії,крім реферату буде ще й музикально-вокальний концерт. Співатиме тутешній український хор під орудою I. M. Орлова (автора драми „Кайн і Авель“, надрукованої „Українським Словом“ у Берліні).

Хор виступить в наших народніх одностроях.

Реферати читатимуть проф. Шишманов, Балабанов, письменник Чалингиров і другі. Що воно з того вийде, — не відомо, але діло заводиться крішко!..

Про концерт і про святкування пам'яті нашого Кобзаря напишу Вам окремо.

Ваш H. N.

День за днем по світу

(21—27-го лютого 1924)

21. Кінець докового страйку в Англії.
22. Гріб Тутанхамена наново відкритий.
23. Ухвалення французького фінансового закону.
24. Мін. Гендерсон домагається ревізії версайського трактуату.
25. Морська конференція в Римі закрита.
26. Початок процесу проти Гітлера, Людендорфа й тов. в Мюнхені. — Збірнаnota держав до Туреччини у справі невиконування останньою постанов лозянського трактуату.
27. Париська конференція амбасадорів про військовий контроль у Німеччині. — Зміна кабінету в Бельгії.

Пошукую свого брата Андрія Пестременка, який під час останнього відступу Армії УНР був у 7 пішій бригаді 3-ої Залізної Дивізії.

Повідомлення надсилати на адресу: Студ. Олександр Пестременко, C.S.R. Bratislava, Račistorfska cesta č. 770.

ТАМ у сонних, медянах травах
тиха, радісна колія...
Там огорне ясна, ласкова —
така тиха ніжність твоя.

□
Будуть сині, безмежні просторі,
важким золотом кутії дні...
І, мов грім далекий, докори
хвилюватимуть в глибині.

A. Павлюк

Заперта комірка

Написав Іван Цанкар

КОЖДА людина, навіть найбідніша має в домі свого життя окрему комірку. Ключ від неї носить все при собі і не віддасть його ні кому. Гостеві віддасть найкращу, панську кімнату, приятеля заведе до пивниці і почастує, подорожного прийме в сінях, а тої комірки не покаже наріть рідному братові. Сама вона входить до неї лише в найбільше свято, у хвилях глибокого пізнання, найбільшої радості, найглибшої жалоби і в смертельнім жаху. В ній зберігає людина все те, що колись широко любила.

Не оден має просторі, всім земським багацтвом прикрашені палати; широкі сходи застелені килимами, стрункі колонни з білого мармуру, саля йде за салею, а все залите блеском золота. В саді, в городі, по сходах, по салях і численних кімнатах товпляться святочні гости. В них молоді, веселі обличча, ясні очі вогкі від щастя, всюди гомонять пісні, сміх і танці. І бо се нині празник, завтра буде весілля, по-завтра іменини. Але там на заді, цілком на заді є тайна комірка, про которую ніхто з гостей не знає. Тісна вона, порожна і гола. Лише одна ікона висить на сірій стіні, а перед нею горить вічне світло. Господар дому відчиняє комірку і входить до неї умученим ходом, з похиленою головою, жадний тиші, самотності і болю. Побожно вклоняється він перед іконою і доливає оліви до лямпади; його обличча цілком інакше, ніж було там на дворі, він весь спокійний неначе опромінений божим полум'ям, що горить глибоко на дні душі. Отся тісна, гола комірка — се його правдивий дім; отся ікона на стіні — його правдиве багацтво. Все інше, що так пестро і гучно буяє оттам на дворі, — порожнечча, злуда, хвилина, що переминає, як блудний вітер, без душі, сліду і спомину. Коли би він не мав сього єдиного багацтва, сеї комірки, про которую ніхто не знає, сеї святої ікони, которая колись зявилася йому, неначе дорожовказ заблуканому на самоті вандрівникові, — тоді краще було-б йому, щоб зараз таки дав зробити собі постіль з сімох дошок, п'ять повзловж, дві впоперек.

А ще більше на світі таких, які, здається, ледве чи мають де голову склонити, а вони багаті над багатими. Їх заперта комірка — се вже не той скромний кутик, але княжі тереми повні несліханого багацтва. Чужинець, що проходить мимо неї, бачить лише нужденну хатину жебрака і навіть не сниться йому, який блеск, безпечно запертий, криється під соломя-

ною стріхою, за тими на-пів розваленими стінами. Щасливий жебрак повними руками день на день зносить дорогоцінності на велику купу, і комірка перестає бути коміркою, шириться йому і підноситься в безмежність. Куди лише він гляне, чого лише діткнеться, небо і земля, думка і спогад, людина і дух, муха, павук і жаба, все те стає для нього щирим золотом і його невідкличною власністю. А як умре, то ніби король задрімав, і його величність підім'ється з великим почтом по золотих сходах.

Багато таких між нами, що несвідомі сеї своєї правдивої власності, зправди і без застереження нашої, лише нашої і більше нічесії на світі. Коли в тяжкій годині знеможена душа блукає сліпа і вже хитається стоять над пропастю, тоді нараз з темряви з'явиться біла рука, легесенько діткнеться очий, щоби прозріли і з темної ночі блисне ясний ранок. Пропасть щезне, а високо в горі вкажеться небо, на небі сонце, а під сонцем рівний більш шлях і привітна хатина біля нього. Чия була ця благословенна біла рука, звідки? Була це хвилина, що повернулася, дрімала на дні і в добру пору прокинулась. Був се спогад на скромну надію, веселу чи жалібну, приемну або й гидку, — бо не в поломі світло, а очах — згадка на само одно обличча, на одне слово, на думку, що колись перед давно-давніми літами тихо перейшло через душу, а може навіть спомин, на сам один усміх, що колись десь блиснув на невідомім обличчу. В тій події, на тім обличчу, в тім слові і думці, в тім усміху на чужім лиці обявилось нараз все, що з цього і з того боку життя гідне обявлення. Так вступила сліпа людина в заперту комірку, про которую сяма не знала і коли вернулася з неї, побачила, що очистилася в купелі веселого пізнання, утвердила у вірі в себе і доброту свого близького, серцем відчула і розумом оцінила величезне значіння і велику вартість дня, що є тінню вічності. Про все те свідчить її обличча.

В сих осінніх днях, так нудних і жалібних, що й найсильніша людина шукає, де-би могла заховатись, стрічаючи чимраз більше таких облич. Бо-ж кождий має в домівці свого життя окрему комірку, куди входить у хвилях терпіння і звідки вертає потішений, очищений і скріплений. Чимраз більше є таких, що вертають; поважний їх усміх, глибокий і задуманий їх погляд, зріноважений і рівний хід їх ніг, бо нога тепер знає, відкіля і куди.

Кожда людина має в домі свого життя окрему комірку... Розкрій очі на розтвір, розшири погляд і думку на всі краї, через всі гори... Кождий народ має в домі свого життя окрему комірку, в котрій він зложив всі дорогоцінності, що колись придбав, зложив все, що колись глибоко, всім своїм тілом і всею душою пережив, зложив все, що колись дрожачи у смертельних болях відчув і передумав. До сеї комірки увійде він у рішаючі хвилі, вступить до неї, щоби вийти очищеним, покріпленим, повним довірря до дня і до вічності, повним сили, без страху, готовий до весілля, а також до своїх страстей.

Що і кілько зложив ти, мій народе? Коли і яким повернеш? —

З словенської мови переклав Мих. Фірак

Дещо про книжки¹

Написав Анатоль Франс.

IСТНЮЮТЬ книжні душі, для яких все на світі — це тільки чорнило та папір. Той, чие спокійне тіло натхнене такою душею, проводить своє життя коло робочого столу, не турбуючись річами та подіями, графічну уяву яких він вперто студіє. Про красу жінок він знає лише те, що про неї написано. З трудів, терпінь та надій людей цікавить його тільки те, що можна зшити нитками й оправити в окладинки. Це страшна людина — й невинна. Він ніколи не виходив з своєї бібліотеки. Він розуміє пристрасти як тему цікавих монографій, і знає, що народи гинуть на певній кількості сторінок великого формату.

Благословімо книжки, коли життя може протекти серед них в довгім, тихім дитинстві! Гюстав Доре, який вкладав іноді в свої найкомічніші малюнки якесь почуття глибокої фантазії та душевної поезії, створив раз, сам того не знаючи, іронічну й зворушуючу емблему цього життя, в якому культ книги заслонює всі болючі реальності. В ченці Несторі, який писав свій літопис в варварські й неспокійні часи, він дав символ усіх бібліоманів та бібліофілів.

Цей малюнок не більший від долоні, але той, хто бачив його раз, не зможе більш забути його. Ви знайдете його в збірці карикатур, яку Доре випустив під час Кримської війни, під назвою „Свята Русь“.

Треба бачити цього Нестора. Він сидить в своїй келії, зі своїми книжками й паперами. Сидить як чоловік, що любить сидіти, голова в чернечій шапці, ніс на столі, він пише. Вся країна гине перед розбою й пожарів. Стріли затемнюють небо. На самий монастирь так завзято нападають, що цілі частини мурів падуть зі всіх боків. Добрий чернець пише. Його келія, врятована чудом, висить на скелі наче клітка з віконцем. Вояки товпляться на руїнах дахів, лізуть як мухи по стінах і падають як град на землю, всіяні списами й шаблями. Буються навіть в його коміні; він пише. Камінь паде зі стелі й перекидає його каламар; він пише далі. Ось що значить жити серед книжок! Ось влада паперу!

Ще до нині бібліотеки дають захист кільком мудрим, подібним до преподобного Нестора. Вони ходять туди, щоби виконувати терпеливу працю, яка заповнює їхнє життя, й душу; і ні війни, ні революції не стримують їх.

Вони щасливі. Годі про них. Але я знаю де-яких цілком інших. Ці шукають по книжках ріжні гарні таємниці про людей та речі. Вони шукають вірно, і дух їхній ніколи не спочиває.

¹ Цей уривок взятий з одної статті А. Франса, написаної яких 30 літ тому, коли він був літературним критиком в „Temp“*. Численні прихильники старого письменника, 80-літні роковини якого святкувались недавно, певно з приємністю перечитають ці забуті рядки, такі характеристичні для французького іроніста, який, по власному признанню, говорить з приводу книжок та подій лише про себе самого.

Примітка перекладача.

Як що книги приносять мир миролюбним, вони бентежать неспокійні душі. Я знаю багато неспокійних душ. Вони недобре роблять, що поринають в безліч книжок. Подивіться, наприклад, що сталося з Дон-Кіхотом, після того як він проглинув чотірі томи „Амадіса Гальського“ й десяток інших гарних романів. Він гадав, що життя так само гарне як і оповідання, і він наробыв тисячу божевільств, яких не зробив би, колиби його душа не була полонена книжками.

Ліtre каже, що книжка, це збірка кількох зшитків писаних або друкованих сторінок. Це пояснення не вдовольняє мене. Я сказав би, що книжка — це твір чаюдіства, з якого повстають ріжні образи, що бентежать душі й змінюють серця. Я сказав би навіть ще лішче: книга — це невеличкий магічний апарат, який переносить нас в образи минулого, або в надприродні тіни. Ті що читають багато книжок, подібні до жертв гашину. Вони живуть у сні. Тонка отруя, яка пронизує їхній мозок, робить їх нечутливими до реального світу, і кидає їх на здобич жахливим або чарівногарним привидам. Книга — це опіюм Заходу. Вона пожирає нас. Прийде день, коли ми всі будемо бібліотекарями — і це буде кінець.

Кохаймо книжки, як поетова коханка любила його хоробу. Кохаймо їх: вони коштують нам досить дорого. Кохаймо їх: ми гинемо від них. Так, книжки вбивають нас. Вірте мені — я молився на них, я віддавався їм довго без застережень. Книги вбивають нас — ми їх маємо за-багато, і занадто ріжноманітних. Люди жили довгі віки, нічого не читаючи, і це як раз часи, коли вони зробили найбільші й найпотрібніші речі, бо це часи, коли вони перейшли від варварства до цивілізації. Хоч і без книжок, вони все мали поезію й мораль; вони знали на пам'ять пісні й коротенькі катехизми. В дитинстві, старі жінки розповідали їм казки про „Осличу шкуру“ та „Кота в чоботях“, з яких багато пізніше зроблено розкішні видання для бібліофілів. Першими книжками були великі камені, вкриті написами в справах адміністративних та релігійних.

Це було давно. Який страшний поступ зробили ми від того часу! Книжки розмножились надприродно в 16-ім та 18-ім віках. Нині продукція збільшилась в сто, може в тисячу разів. В самому Парижі виходить що-дня по-над п'ятдесят томів, не рахуючи часописів. Це неймовірна, жахлива оргія! Ми вийдемо з неї божевільними. Людське призначення — це падати поперемінно в протилежні екзесси. В середньовіччю темнота породила страх. Тоді панували незнані нам умові хороби. Тепер ми біжимо, з ласкавою допомогою друкарських машин, до загальної паралізи. Чи не було-будьмо бібліофілами й читаймо книжки, але не берімо їх з кождих рук; будьмо вибагливіші, вибіраймо бодай як той шляхтич з комедії Шекспіра, що казав своєму книгареві: „Я хочу, щоб мої книжки були гарно оправлені, і щоб в них говорилось про кохання.“

Переклад з франц. Б. Ч-ого

Товариство постачання й збуту для кооперативів

Сп. зареєстр. з. о. в.

ТОВАРИСТВО в першій мірі заспокоює всі потреби постачання й збуту для кооперативів, взагалі ж веде торговлю, не обмежуючись ні родом, ні кругом діяльності.

ТОВАРИСТВО купує або через своє посередництво збуває по найвищих цінах ріжного рода сирові продукти.

ТОВАРИСТВО продає по фабричних цінах всякого роду готові фабрикати, маючи заступництва від ріжких світових фабрик.

ТОВАРИСТВО передає від кооперативних організацій як і від інших підприємств доручення купна для них і продажі від них ріжких товарів. На певних умовах можливе фінансування й кредитування при торговельних операціях.

ТОВАРИСТВО має власні представництва у всіх важливіших центрах світа. Окрім цього відділ український.

ТОВАРИСТВО наділяє на бажання інформацій. Переписка на всіх світових мовах.

Absatz- und Versorgungs-Ges. m. b. H. für Genossenschaften

(Aveg)

Berlin W15, Pariser Strasse 30/31 (Deutschland) — Telefon: Uhland 7910.

BÖRSENBUCHDRUCKEREI DENTER & NICOLAS

Ukrainische und russische Werke
Zeitschriften und Formulare
Prospekte / Plakate / Diplome
Buch- und Kunstdruck in ein-
und mehrfarbiger Ausführung
Moderne Reklamedrucksachen
Setzmaschinenbetrieb

Українські й російські книжки
/ часописи / формуларі /
проспекти / мистецький друк
в одній і ріжких фарбах /
плакати / дипломи / реклами
/ друкарня має машини до
складання

BERLIN C 2, NEUE FRIEDRICHSTRASSE 43
FERNSPRECHER NORDEN 10331/32

Приймається передплата на 1924-ий рік

на новий ілюстрований тижневик видання
„Українського Слова“ в Берліні п. з.

ЛІТОПИС

політики, письменства і мистецтва

під редакційним проводом С. ТОМАШІВСЬКОГО

„ЛІТОПИС“ не служить жадній політичній партії, ні жадній доктрині, натомість змагає до поглиблення і поширення української національної думки й культури шляхом основного самопізнання, поважної критики та систематичного познайомлювання читачів з головними проявами політичного й культурного життя західного світа. Виходить кождої суботи.

ЗМІСТ 4-го ЗШИТКА:

Гайнріх Гайне посередником між Німеччиною і Францією — Проф. др. Макса І. Вольфа. Щоб бути нацією. Арне Гарборг — Богдана Лепкого. Історик і сучасник — Ів. Кревецького. Біда з назвами. Літературна мова малих народів. „Ся“ — Володимира Бирчака. Viola Tricolor — Теодора Шторма.

ЗМІСТ 5-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна. Совітський авторитет — Р. П. Гутто Гофмансталль — Ф. Чірна. Музей і бібліотека тов. „Простів“ в Ужгороді — В. Залозецького. Ганаки — З. К. Українські таборові часописи у Німеччині — З. Кузелі. Мадам Троцька — А. Аверченка. Viola Tricolor — Теодора Шторма.

ЗМІСТ 6-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна (ІІ). Київський лист — Л. В. Теодор Шторм — Б. Лепкого. Молода українська армія — В. Кучабського. До передісторії З. У. Н. Р. Українські справи 1649 по „Французькій Газеті“ — І. Борщака. Паперовий генерал — Вернера оф Гайденштама. Viola Tricolor — Теодора Шторма.

ЗМІСТ 7-го ЗШИТКА:

Ще про галицьку трагедію. З чого живе поет? — Проф. др. Макса І. Вольфа. Теофіла Романовичка — Богдана Л. Українські справи 1649-го року по „Французькій Газеті“ — І. Борщака. Заочна освіта — Проф. В. Коваля. Фелікс Люшан — З. Кузелі. Мій рідний край — Василя Некрасевича. Viola Tricolor — Теодора Шторма (Кінець).

ЗМІСТ 8-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна (ІІІ). Перебудова ідеологічних основ — Др. В. Залозецького. Естонії — Петра Кохевникова. Сучасна музика в портретах (І) Р. Штравс — Антона Рудницького. Ще про „Історію Руссової“ — Б. Л. Розкопки в старому Біблос — З. К. З болгарських поетів. З тихих драм великого міста — Богдана Л. Агонія „Семіянти“ — Альфонса Доде.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	в Німеччині	в Америці	в інш. краях Європи
на $\frac{1}{2}$ року . . .	М. 6,00	Дол. 2,25	Фр. ш. 9,00
на $\frac{1}{4}$ року . . .	М. 4,00	Дол. 1,50	Фр. ш. 6,00
поодинокий зшиток	М. 0,35	Дол. 0,15	Фр. ш. 0,50

На бажання висилає адміністрація ч. 1 на показ безплатно

Гроші й матеріали слати на адресу:

Verlag „Ukrainske Slowo“, Hauptstr. 11, Berlin-Schöneberg

У Галичині передплату приймає представник „Українського Слова“ Іван Рудницький: Львів, ул. Тарновського, ч. 7. — Передплату у Чехословаччині проситься висилати наше конто в Živnostenska Banka v Praze. — В Ужгороді „Літопис“ можна дістати в книгарні „Тиса“.